2002, ՆՈՅԵՄԲԵՐ Բ, ԹԻՎ 22 (138)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հովվապետական այցը Սիդնեյ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն իր հովվապետական անդրանիկ այցը կատարեց Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի թեմ:

Նորին Սրբությունը նոյեմբերի 14-ին իջեւանեց Ավստրալիայի Նյու Սաութ Ուելս (Նոր Հարավային Ուելս) նահանգի վարչական կենտրոնում՝ Սիդնեյում:

Ամենայն Հայոց Հայրապետին տեղի հայ համայնքն ընդունեց ջերմությամբ եւ մեծ հուզմունքով:

Կիրակի՝ նոյեմբերի 17-ին, Վեհափառ Հայրապետը Սիդնեյի մայր տաճարում մատուցեց Սբ. Պատարագ: Սրբազան արարողությանը մասնակցում էին շուրջ 1500 հավատացյալներ եւ մի շարք ազդեցիկ պաշտոնյաներ, որոնց թվում՝ նախարարներ, խորհրդարանի անդամներ եւ եկեղեցիների պետեր:

Իր քարոզում Վեհափառ Հայրապետը գնահատանքի խոսք ուղղեց Ավստրալիայի դաշնային կառավարությանը՝ հայ ժողովրդի հանդեպ ցուցաբերած հարգալից վերաբերմունքի, իսկ ավստրալահայ համայնքին՝ մայր հայրենիքին աջակից լինելու համար:

Նույն օրը՝ երեկոյան, Նորին Սրբության եւ ավելի քան 400 հյուրերի մասնակցությամբ տեղի ունեցավ պաշտոնական ճաշկերույթ, որի ընթացքում Ավստրալիայի մի շարք բարձրաստիճան պաշտոնյաներ բարձր գնահատեցին հայ համայնքի ներդրումը երկրի հասարակական կյանքում: Իսկ Ավստրալիայի եկեղեցիների ազգային խորհրդի գլխավոր քարտուղար Ջոն Հենդերսոնը նշեց Հայ եկեղեցու եւ թեմա-

կալ առաջնորդ Տեր Աղան արք. Պալիոզյանի նշանակալից դերը ԵՀԽ-ի հիմնադրման գործում (նա ԵՀԽ-ի առաջին եւ մշտական նախագահն է):

Պատասխան խոսքում Նորին Սրբությունը, դիմելով Սիդնեյի հայ համայնքի ներկայացուցիչներին, կոչ արեց մասնակից լինել մայր հայրենիքի կառուցման գործին ու հայրենաշեն բոլոր ձեռնարկումներին: Վեհափառը հորդորեց Ավստրալիայի կառավարությանը՝ հետեւել Նյու Սաութ Ուելսի խորհրդարանի որոշմանը եւ պաշտոնապես ճանաչել 1915 թ. հայոց ցեղասպանությունը՝ այդպիսով դատապարտելով մարդկության դեմ գործված ոճրագործությունը:

Սիդնեյում Վեհափառ Հայրապետն այցելեց նաեւ համայնքի անդամներին, եղավ Սիդնեյի 3 հայկական դպրոցներում: Այստեղ Հայոց Հայրապետին դիմավորեցին բուռն ծափողջույններով ու մեծ ոգեւորությամբ: Վեհափառ Հայրապետը շեշտեց, որ երեխաներն են համայնքի մեծագույն գանձն ու ապագան, եւ հորդորեց միշտ «վառ պահել հայկական կրակը սաների աչքերում»: Նշանակալից էր Համազգայինի՝ Արշակ եւ Սոֆի Գալստոն դպրոցում տեղի ունեցած հանդիպումը: Նորին Սրբությունը, իր օրհնությունը տալով դպրոցի բակում եկեղեցի կառուցելու նախաձեռնությանը, նշեց, որ անձամբ կմասնակցի եկեղեցու օծմանը՝ այն կոչելով Սբ. Էջմիածին՝ ի նշանավորումն եկող տարի Սբ. Էջմիածնի Մայր տաճարի օծման 1700-ամյա հոբելյանի:

Նոյեմբերի 20-ին Վեհափառ Հայրապետը հանդիպեց թեմական ժողովի եւ եկեղեցական խորհրդի անդամների հետ: Հանդիպումների ընթացքում քննարկվեցին Հայ եկեղեցուն եւ թեմին առնչվող մի շարք հարցեր:

Նույն օրը՝ կեսօրից հետո, ի պատիվ Հայոց Հայրապետի, Նյու Սաութ Ուելսի կառավարական տանը տեղի ունեցավ

պաշտոնական ընդունելություն: Հայոց հոգեւոր առաջնորդին ողջունեց նահանգի վարչապետ Բոբ Քերին: Խոսելով հայ համայնքի մասին՝ վարչապետը վերհիշեց 1997 թ. երջանկահիշատակ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի այցն Ավստրալիա եւ Վեհափառ Հայրապետին տված իր խոստումը՝ հայ համայնքի նկատմամբ հոգատար լինելու մասին: Պրն. Քերին անդրադարձավ նաեւ հայ ժողովրդի դժվարին պատմությանը եւ 1915 թ. հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ Նյու Սաութ Ուելսի պառլամենտի կողմից հինգ տարի առաջ ընդունած բանաձեւին: Վարչապետը հույս հայտնեց, որ շուտով կստեղծվի նաեւ Նյու Սաութ Ուելս-Հայաստան բարեկամության միությունը: Պատասխան խոսքում Վեհափառ Հայրապետն իր երախտագիտությունը հայտնեց հայ համայնքի հանդեպ ցուցաբերած հոգատարության համար եւ գոհունակություն հայտնեց՝ նահանգային կառավարության եւ հայ համայնքի միջեւ առկա ջերմ կապերի առնչությամբ: Նորին Սրբությունը հույս հայտնեց, որ այդ բարեկամությունն իր արտահայտությունը կգտնի նաեւ կառավարական մակարդակներում:

Երեկոյան Վեհափառ Հայրապետն Ուիլոբիի հանդիսասրահում հանդիպում ունեցավ երիտասարդության հետ: Գեղարվեստական ծրագրից հետո Նորին Սրբությունը պատասխանեց երիտասարդությանը հետաքրքրող բազմաթիվ ու բազմաբնույթ հարցերի՝ առնչված Հայ եկեղեցու խնդիրներին, եկեղեցական կյանքում երիտասարդության դերին, ինչ-

պես նաեւ միասեռականությանը, մարդու կլոնավորմանը եւ այլ խնդիրների վերաբերող հարցերի:

Նոյեմբերի 21-ին, Վեհափառ Հայրապետի հանդիսապետությամբ, Սիդնեյի Սուրբ Հարություն հայկական եկեղեցում տեղի ունեցավ միասնական աղոթք: Արարողությանը ներկա ավելի քան 300 հայորդիք առիթ ունեցան լսելու Հայոց Հայրապետի պատգամը:

Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետն այցելեց Նյու Սաութ Ուելսի նահանգապետ տիկին Մարի Բաշիրին: Հանդիպմանը ներկա էր նաեւ Սիդնեյի նախկին քաղաքագլուխ Նիկոլաս Շիհեդին: Զրուցակիցներն անդրադարձան ժամանակի հրատապ հարցերին՝ կարեւորելով աշխարհում բոլոր ժողովուրդների միջեւ խաղաղության հաստատումը: Երեկոյան Սիդնեյի Սբ. Անդրեաս մայր տաճարում Վեհափառ Հայրապետը մասնակցեց էկումենիկ արարողության: Արարողությանը ներկա էին քույր եկեղեցիների ներկայացուցիչներ, ինչպես նաեւ ծխական անդամներ: Իր խոսքում Վեհափառ Հայրապետը ներկայացրեց Հայ Առաքելական եկեղեցու դերը էկումենիկ շարժման զարգացման գործում: Արարողության ավարտից հետո տեղի ունեցած ընդունելության ընթացքում Նորին Սրբությունը հանդիպեց քույր եկեղեցիների ներկայացուցիչների հետ:

Վեհափառ Հայրապետն այցելեց նաեւ Բրուկվեյլի «Ալեքսանդր» ծերանոց: Այս հաստատությունն իր տեսակի մեջ միակն է Սիդնեյում, որտեղ բնակվում են հայախոս տարեցներ: Նորին Սրբությունն իր օրհնությունը տվեց ծերերին եւ աղոթեց նրանց համար, մտերմիկ զրույց ունեցավ նրանցից

յուրաքանչյուրի հետ: Հայոց Հայրապետն իր գնահատանքը տվեց նաեւ ծերանոցի աշխատակազմին ու տնօրինությանը՝ ծերերի հանդեպ նրանց հոգատարության համար:

Նույն օրը Նորին Սրբությունը հանդիպում ունեցավ Ավստրալիայի վարչապետ Ջոն Հովարդի հետ: Զրույցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետն ու վարչապետը անդրադարձան վերջերս Բալիում տեղի ունեցած ողբերգությանը եւ դատապարտեցին ահաբեկչությունը՝ իբրեւ մարդկության դեմ ուղղված չարիք:

Վեհափառ Հայրապետն այցելեց նաեւ Նյու Սաութ Ուելսի խորհրդարան եւ ծաղկեպսակ դրեց խորհրդարանի բակում տեղադրված հայոց ցեղասպանության հուշակոթողին: Ընդունելով հրավերը՝ Նորին Սրբությունը մասնակցեց նաեւ խորհրդարանի նիստին: Ապա, ի պատիվ Հայոց Հայրապետի, խորհրդարանի խոսնակ Ջոն Մըրեյի կողմից տեղի ունեցավ ընդունելություն:

Կեսօրից հետո Վեհափառ Հայրապետը հանդիպեց Ուիլոբիի քաղաքագլուխ Պատրիկ Ռեյլիի հետ: Հանդիպման ավարտին տեղի ունեցավ ընդունելություն, որին ներկա էին քաղաքային խորհրդի ներկայացուցիչներ, հայկական տարբեր կազմակերպությունների անդամներ, լրագրողներ:

Շարունակությունը էջ 2

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հովվապետական այցը Սիդնեյ

Սկիզբը՝ էջ 1

Ընդունելության ընթացքում քաղաքագլուխը Հայոց Հայրապետին հանձնեց Ուիլոբի քաղաքի բանալին: Նորին Սրբությունը քաղաքի երրորդ պատվարժան հյուրն է, որն արժանանում է նման պատվի (առաջինը եղել է Գարեգին Ա կաթողիկոսը): Վեհափառ Հայրապետն

իր երախտագիտությունը հայտնեց ջերմ ընդունելության համար եւ բարձր գնահատելով պրն. Ռեյլիի նվիրվածությունը հայ ժողովրդին՝ կատակով նշեց, որ նրան կարելի է շնորհել «հայերի քաղաքագլուխ» պատվավոր տիտղոսը:

Նոյեմբերի 22-ին հայկական Ֆրենչ Ֆորեսթ կենտրոնում կազմակերպված հրաժեշտի ճաշկերույթով եզրափակվեց Վեհափառ Հայրապետի այցը Սիդնեյ:

Հաջորդ օրը Նորին Սրբությունը ժամանեց Մելբուռն: Առաջին այցը եղավ Մելբուռնի Սբ. Մարիամ հայոց եկեղեցի, ուր տեղի ունեցավ աջահամբույրի արարողություն:

Կիրակի՝ նոյեմբերի 24-ին, Քեմբերուելի Սբ. Դոմինիկ եկեղեցում մատուցվեց հայրապետական Սուրբ Պատարագ, որին ներկա էին Վիկտորիա նահանգի իշխանության անդամներ, քույր եկեղեցիների, ինչպես նաեւ համայնքային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

Նոյեմբերի 25-ին Վեհափառ Հայրապետը մասնավոր հանդիպում ունեցավ Ղպտի Ուղղափառ եկեղեցու հոգեւոր առաջնորդ Ն. Ս. Շենուդա Գ պատրիարքի հետ, որն այս օրերին հովվապետական այցով նույնպես գտնվում էր Ավստրալիայում: Նույն օրը՝ երեկոյան, Վիկտորիա նահանգի եկեղեցիների խորհրդի նախաձեռնությամբ, Սբ. Միքայել եկեղեցում տեղի ունեցավ էկումենիկ արարողություն:

Մելբուռնում Նորին Սրբությունն այցելեց նաեւ Վիկտորիա նահանգի նահանգապետին, եղավ հայկական շաբաթօրյա «Ակինյան» եւ Համազգայինի «Սբ. Մեսրոպ Մաշտոց» դպրոցներում, մասնակցեց պաշտոնական ճաշկերույթի՝ Փրինսես Քորթի (Արքայական պալատ) ընդունելությունների սրահում:

Վեհափառ Հայրապետն այցելեց Ավստրալիայի գեներալ-նահանգապետ Պետեր Հոլինգուորթին: Հանդիպումներ ունեցավ նաեւ թեմական եւ եկեղեցական խորհուրդների անդամների հետ:

Նոյեմբերի 27-ի առավոտյան Նորին Սրբությունը Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի թեմակալ առաջնորդ տեր Աղան արք. Պալիոզյանի եւ ուղեկից շքախմբի հետ Մելբուռնից մեկնեց Սինգապուր:

Հինգշաբթի՝ նոյեմբերի 28-ին, Ամենայն Հայոց Հայրապետը Սուրբ Պատարագ մատուցեց Սինգապուրի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ հայկական եկեղեցում, հանդիպումներ ունեցավ հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգ

Իսրայէլի պետութիւնը համաձայնած է հրաժարիլ Պարոն Տէր կալուածը բռնագրաւելու մտադրութենէն

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի եւ Իսրայէլի պետութեան նախարարութեան միջեւ տեղի ունեցած երկար բանակցութիւններէ յետոյ Իսրայէլի պետութեան նախարարութիւնը համաձայնած է հրաժարիլ Պարոն Տէր կալուածը բռնագրաւելու իր մտադրութենէն, Երուսաղէմի եւ Բեթղեհէմի միջեւ ապահովութեան պատ մը շինելու նպատակին համար:

Պարոն Տէրի կալուածը ունի մօտ 143 տունում (36 acres) հնագիտական հողատարածք, որու մէջ կան 1600 ձիթենիի ծառեր եւ ստորերկրեայ հին աղօթարաններ եւ գերեզմաններ: Պարոն Տէրի կալուածը դարեր շարունակ Հայոց պատրիարքարանին համար եղած է բարեպաշտական եւ ճգնողական բնոյթի կեդրոն մը:

Մայիս 2002ին, Իսրայէլի պետութիւնը յայտարարեց, թէ կը ծրագրէ կառուցել ապահովութեան պատ մը Երուսաղէմի եւ Այտա գաղթակայանի միջեւ, որ կը գտնուի Բեթղեհէմ քաղաքի հիւսիսը, ապահովութեան համար զանազան արգելքներէ բաղկացող պատ մը որ պիտի բաժնէ Պարոն Տէրի կալուածը երկուքի, վերածելով զայն անպէտ հողամասերու:

Երկար բանակցութիւններէ ետք, Իսրայէլի պետութիւնը համաձայնեցաւ տեղափոխել ապահովութեան պատի ուղղութիւնը եւ Պարոն Տէրի կալուածը ետ տրուեցաւ Հայոց Պատրիարքարանին, բացի նեղ հողաշերտ մը որ պիտի անցնի Պարոն Տէրի կալուածին հարաւային պարսպի եզերքէն, ապահովութեան եւ պաշտպանութեան նպատակներու ժամանակաւոր գործածութեան համար:

Իսրայէլի պետութիւնը ճանչցած է Հայ Պատրիարքարանի բացարձակ իրաւունքը Պարոն Տէր կալուածէն ներս ունենալու ազատ մուտք: Պատրիարքարանը իրաւասու է բնակութիւն հաստատել, հողը մշակել, ձիթենիի ծառերը յօտել, ուխտագնացութիւն եւ կրօնական արարողութիւններ կազմակերպել առանց արգելքի:

Իսրայէլի պետութիւնը նաեւ համաձայնած է Հայ Պատրիարքարանը հատուցել կատարուած բոլոր վնասներուն համար:

Պատրիարքարանս իր գնահատանքը եւ շնորհակալութիւնը կը յայտնէ, ի մասնաւորի հայրենի պետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան, Նուիրապետական աթոռներու գահակալներուն, Թեմակալ առաջնորդներուն, հայ եւ ոչ հայ կազմակերպութեանց, ինչպէս նաեւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի թելադրանքով իրենց նեդրումը բերած Հռոմի Սրբազան Քահանայապետ Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապին, Ընդհանուր Ռուսիոյ Ալեքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին եւ կրօնապետներուն, Պարոն Տէրի հարցին հետ կապուած օժանդակութեան համար:

26 նոյեմբեր 2002
Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Կալուածոց գրասենեակ

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔԸ ԲՅՈՒԶԱՆԴԻԱՅՈՒՄ ԵՎ ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ

Տիեզերական եկեղեցու սրբերի պայծառ համաստեղության մեջ իր ուրույն տեղն ունի Հայ եկեղեցու առաջին հայրապետ Գրիգոր Լուսավորիչը, որի գործունեության համբավը վաղ միջնադարից տարածվել է բազմաթիվ երկրներում՝ արժանանալով ջերմ ընդունելության: Նրա անունը տեղ է գտել Բարսեղ Կեսարացու, Գրիգոր Նյուսացու, Գրիգոր Նարեկացու, Հովհան Ոսկեբերանի, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու եւ քրիստոնեական եկեղեցու մյուս ականավոր հեղինակությունների կողքին ու դասվել է համաքրիստոնեական սրբերի շարքը: Աշխարհի քրիստոնյա եկեղեցիների տոնացույցներում նշվում է նրա տոնը (սեպտեմբերի 30), եւ տրվում է կենսագրությունը (վարքը):

Առաջին երկրներից մեկը, ուր տարածում գտավ Գր. Լուսավորչի պաշտամունքը, Բյուզանդիան էր: Այն պայմանավորված էր ինչպես Հայաստանի հետ անմիջական հարեւանությամբ ու բազմաբնույթ շփումներով, այնպես էլ քաղաքական լուրջ դրդապատճառներով: Բանն այն է, որ արդեն 4-րդ դարի սկզբներին քրիստոնեությունը բավականաչափ տարածվել էր Փոքր Ասիայի, Միջագետքի, Ասորիքի, Եգիպտոսի, Հունաստանի, Իտալիայի եւ այլ վայրերի բնակչության շրջանում, իսկ Հայաստանում Գր. Լուսավորչի եւ Տրդատի ջանքերով 301 թվականին այն հռչակվել էր պետական կրոն: Նման պայմաններում օրեցօր հզորացող քրիստոնեական շարժման առաջամարտիկ ու եռանդուն քարոզիչ Գրիգոր Լուսավորչի գործունեությունը դիտվում էր իսկական սխրանք, ուստի ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ արտերկրում, դեռեւս կենդանության օրոք, նրա շուրջ ձեւավորվեց առանձնահատուկ ուշադրության ու հարգանքի մթնոլորտ, որի դրսեւորումներից էր Կոստանդիանոս կայսեր կողմից 324 թ. նրան ու Տրդատ արքային Հռոմում ցույց տված փառավոր ընդունելությունը: Ագաթանգեղոսի պատմության մեջ ասվում է, որ կայսրը «խոնարհեցրեց իր անձը, ընկավ Գրիգորի առջեւ, որպեսզի օրհնվի նրանից եւ բազում վայելուչ մեծարանքներով պատվեց նրան իբրեւ Քրիստոսի խոստովանողի, ըստ նրա արժանավորության»:

Գրիգորի սրբացմանը նպաստում էին նաեւ իր առաքելական ու քարոզչական գործունեության առանձնահատուկ հանգամանքները, դրանց յուրօրինակ հերոսականությունն ու հուզականությունը՝ իրենց ընդգծված խրատաուսուցողական նշանակությամբ: Ժամանակին դա նկատել է Հովհան Ոսկեբերանը՝ ասելով, որ …ս սրբերը նույնպես ենթարկվել են չարչարանքների, սակայն «փոքու ինչ ժամանակաւ եւ նուազունք», մինչդեռ երբ «զմտաւ ածեմ զանհանդուրժելի տանջանս սրբոյն, դողումն եւ սարսափումն ընդունի զմիտս իմ»: Այս եւ վերը նշված հանգամանքները լուրջ նախապայման էին, որպեսզի Լուսավորիչն ընդունելության արժանանար արեւելահռոմեական եկեղեցական շրջաններում՝ իբրեւ ջերմեռանդ քրիստոնյա ու մարտիրոս:

Չորրորդ դարի երկրորդ կեսին այդ տրամադրություններն արդեն այնքան էին ամրապնդվել, որ Գր. Լուսավորչի հրաշապատում կենսագրությունը դառնում է գրական նյութ: Դա լուրջ քայլ էր նրա պաշտամունքի ձեւավորման ճանապարհին, մանավանդ որ այն իրականացնողը Տիեզերական եկեղեցու հռչակավոր գործիչ Հովհան Ոսկեբերանն էր (346-407 թթ.): Վերջինս ծանոթ էր Հայաստանին, նրա հոգեւոր կյանքի պատմությանը, եւ Ղ. Ալիշանի արտահայտությամբ՝ «գիտեր, որ այն ատեն արեւելեան ազգաց ամենեն մեծ եւ կարգավորեալ եկեղեցիաց մեկն էր Հայոցն»: Սա նպաստում է, որպեսզի Հ. Ոսկեբերանը Գրիգոր Լուսավորչին նվիրված իր երկու ներբողներում առավել մեծ պաթոսով ու ջերմեռանդությամբ փառաբանի երանելուն՝ անվանելով «արդարութեան օրինակ, Քրիստոսի արժանաւոր պսակաւոր... մարտիրոսաց պարծանք, առաքելոց լրումն, մարմնաւոր հրեշտակ յերկրի»:

Հետագա ժամանակներում Գր. Լուսավորչի պաշտամունքը Բյուզանդիայում դառնում է բացահայտ իրողություն, եւ նրա սրբությունը ճանաչվում է պետական մակարդակով: Այն տվյալ պահին պայմանավորված էր Զենոն եւ Անաստաս կայսրերի վարած քաղաքականությամբ, որի դրսեւորումներից մեկն էլ Գր. Լուսավորչի մասունքներից Բյուզանդիա տեղափոխելն էր: Այդ մասին Կ. Գանձակեցին վկայում է. «Եվ Զենոն կայսեր օրերում (Զենոնը գահակալել է 474-491 թթ. - Վ. Կ.) նրա (Գրիգորի - Վ. Կ.) ու սուրբ Հռիփսիմյանների մասունքներից տարան Կոստանդնուպոլիս եւ շինելով արծաթյա տապանը՝ սրբերի նշխարները դրեցին նրա մեջ, յուրաքանչյուրի անունը վրան գրելով՝ զետեղեցին մարմարյա տապանում ու մասանիներով կնքեցին»: Գրեթե այդ նույն ժամանակներում Ղազար Փարպեցին գրում է իր հռչակավոր «Թուղթը», ուր, հավանաբար, արտահայտելով հայոց սրբի հանդեպ ուսանողության տարիներին Բյուզանդիայում ստացած տպավորություններն ու հունական եկեղեցու վերաբերմունքը՝ Գրիգոր Լուսավորչին հիշատակում է քրիստոնյա հայերի՝ Աթանաս Ալեքսանդրացու, Կյուրեղ Երուսաղեմցու, Բարսեղ Կեսարացու, Գրիգոր Նազիանզացու շարքում: Լուսավորչի մասունքների նկատմամբ հետաքրքրությունը կրկին ուժեղանում է դարեր հետո՝ Վասիլ Ա կայսեր օրոք (867-886 թթ.): Այդ ժամանակ է, որ դրանք զետեղվում են Կ. Պոլսի հռչակավոր սբ. Սոֆիայի տաճարում: Գոյություն ունի նաեւ մեկ այլ կարծիք, ըստ որի՝ մասունքները պահվել են Դափնայի Սբ. Երրորդության եկեղեցում: Հայոց սրբի մասունքները Հունաստանում գտնվելու մասին պատկերացումները հասել են մինչեւ մեր ժամանակները: Շնորհք արք. Գալուստյանը գրում է. «1955-ին այցելեցինք Հունաստանի աշխարհահռչակ Աթոս լեռ (Ագիոն Օրոս) կոչված վանաստանը, այստեղ... մեզ ցույց տվին թանկագին մետաղյա անոթի մեջ պահված գանգ մը... եւ հավատացուցին, թե հայոց ս. Գրիգոր Լուսավորչին գանգն է», որը Անիից բերվել է Կ. Պոլիս, իսկ այնտեղից՝ Աթոս լեռ («Հայազգի սուրբեր», էջ 35-36):

Լուսավորչի պաշտամունքի տարածմանը մեծապես նպաստել է 8-րդ դարում Ագաթանգեղոսի գրքի հունարեն թարգմանությունը, եւ ինչպես գրում է Ս. Տեր-Ներսեսյանը. «9-րդ դարում արդեն բոլոր կրթված մարդիկ գիտեին այդ տեքստը» («Հայ արվեստը միջնադարում», Երեւան, 1975 թ. էջ 65): Սրբի համառոտ վարքը տեղ է գտել «Վարք սրբոց»-ներում: Ժամանակին առանձնապես մեծ տարածում է ունեցել 10-րդ դարի բյուզանդական վարքագիր Սիմեոն Մետափրաստեսի կազմած «Վարք սրբոց» («Սինաքսար») ժողովածուն, որտեղ ընդգրկված 148 սրբերի շարքում տեղ է գտել նաեւ Գր. Լուսավորչի կենսագրությունը, որը Ագաթանգեղոսի գրքի հունարեն թարգմանության համառոտ շարադրանքն է:

Գր. Լուսավորչի կերպարն արտացոլվել է միջնադարյան բյուզանդական արվեստում: Կ. Պոլսի սբ. Սոֆիայի տաճարի հարավային գմբեթի ներսում արված խճանկարներում պատկերված է Լուսավորիչը. այն ունի հունարեն մակագրություն. «Գրիգորիոս Հայ», որը մյուս համանման մակագրությունների հիման վրա կարելի է վերականգնել՝ «Գրիգորիոս պատրիարք Հայոց»: Նրա պատկերով որմնանկարներ կան նաեւ Սալոնիկի Պանագիա, Թուկիդայի սբ. Ղուկաս, Կ. Պոլսի սբ. Աստվածածին, ինչպես նաեւ բուլղարական եւ ռումինական մի շարք եկեղեցիներում: Բազմաթիվ ձեռագրերի մանրանկարներում դարձյալ պատկերված է Լուսավորիչը՝ երբեմն էլ Հռիփսիմյանց կույսերի հետ:

Գր. Լուսավորչի պաշտամունքի տարածմանը զգալի չափով օժանդակել է Կ. Պոլսի պատրիարք Փոտը, որի նախաձեռնությամբ սբ. Սոֆիայի տաճարում պատկերվել է Գրիգորի նկարը, եւ զետեղ-

վել են նրա մասունքները:

Գր. Լուսավորիչը պաշտվել է նաեւ Իտալիայում: Նեապոլում գործել է ս. Գրիգոր Հայի (Սան Գրիգորիո Արմենո) եկեղեցին, որը 9-րդ դարում տրամադրվում է Կ. Պոլսից փախած հայ կույսերին, որոնք, ըստ ավանդության, խույս տալով պատկերամարտության հալածանքներից՝ իրենց հետ Իտալիա են բերում ս. Գրիգորի մասունքներից: Նա հռչակվում է քաղաքի պաշտպան սուրբ, եւ նրա արծաթյա արձանը սբ. Գենարիոսի տոնի օրը դուրս էր բերվում «թափորի... քաղաքին մեջ»: Նեապոլում եղել է վիմագիր տոնացույց, որտեղ հիշատակվել են Գր. Լուսավորչին եւ Հռիփսիմյան կույսերին նվիրված տոները: Նրա մասունքներից պահվել են նաեւ Իտալիայի հարավ-արեւելքում գտնվող Ապուլիայի Նարդո քաղաքում, որով նա պաշտոնապես ճանաչվել է որպես քաղաքի հովանավոր սուրբ: Այդ մասին Մեսրոպ վրդ. Ուղուրլյանը գրում է, որ քաղաքի բնակիչները «ունին իրենց հատուկ պաշտպան զմեր սուրբ հայրն Գրիգոր Լուսավորիչ: Նարտո քաղաքին մայր եկեղեցիին զետեղյալ կա սրբոյն բազուկն, որով մեծամեծ հրաշագործութիւնք եւ շնորհք եղած են տեղացի հավատացելոց»: Ապա ասվում է, որ քաղաքացիները հատուկ «տոն կը կատարեն ի պատիւ սրբոյն»:

Այսպիսով, տարբեր երկրներում Գրիգոր Լուսավորչի պաշտամունքը ոչ միայն Հայ Առաքելական եկեղեցու ի սկզբանե ունեցած մեծ ճանաչման ապացույցներից էր, այլեւ քրիստոնյա աշխարհի կողմից համաքրիստոնեական մեծագույն արժեքները գնահատելու եւ գուրգուրանքով պահպանելու վկայությունը:

Վարուժան ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ
Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու

ԹԱԴԵՈՍ ԵՎ ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԱԽԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայ մեծ երախտավոր Մովսես Խորենացու օգտագործած աշխատությունների հեղինակների ընդարձակ ցանկում հանդիպում է Ափշադար դպրի որդի Ղերուբնայի (իմա՝ Լաբուբնայի) անունը: Պատմահոր հաղորդման համաձայն՝ սա ազգությամբ ասորի էր եւ հայոց Աբգար թագավորի դիվանադպիրը, որը գրի էր առել Աբգար եւ Սանատրուկ թագավորների օրոք տեղի ունեցած իրադարձությունները ու անցքերը եւ դրել Եդեսիայի դիվանում: Պատմիչը հավաստում է, որ դեռեւս հինգերորդ դարում Լաբուբնայի գործը պահպանվել էր Եդեսիայի դիվանում: Սակայն հիշյալ ասորի հեղինակը, բացառությամբ Խորենացու, չի հիշատակվում ո՛չ հայ եւ ո՛չ էլ օտարազգի հեղինակների կողմից՝ ժամանակին պատճառ դառնալով, որ որոշ ուսումնասիրողներ մեկ անգամ եւս կասկածի տակ առնեն հայոց պատմահոր երկի արժանահավատությունը: Սակայն XIX դարի 60-ական թվականներին Սբ. Էջմիածնի «Ճառընտիր»-ներից մեկում հայտնաբերվեց մի փոքրիկ աշխատանք, որը կրում էր «Թուղթ Աբգարու թագավորին Եդեսեայ քաղաքի, որ թարգմանի յԱսորի լեզու Ուռհայ, որդւոյ Մանովայ»: Նշված ձեռագիրը մեկ անգամ եւս ցույց տվեց Մովսես Խորենացու՝ որպես պատմիչի, բարեխղճությունը, ինչպես նաեւ աներկբայելի դարձրեց Լաբուբնա պատմիչի եւ արքունի դպրի գոյության փաստը:

Լաբուբնայի գրվածքի համաձայն՝ Յունաց, այսինքն՝ Սելեւկյան տոմարի 343 եւ մեր թվականության 32 թվականին, երբ Ասորվոց Միջագետքում թագավորում էր Մանովայի որդի Աբգարը, նա 32 տարի թագավորելուց հետո՝ տրե ամսի 12-ին, արքունի գործերով իր թագավորության գլխավորներից եւ պատվականներից Ռաբիհաբին (իմա՝ Մարիհաբ, ինչպես երեւում է հետագա շարադրանքից) եւ Շամշագրամին, ինչպես նաեւ հավատարիմ (վասալ) Անանին նամակներով ուղարկում է Ելեւթերոպոլիս քաղաքը (ասորերեն՝ Բեթքուբրի)՝ Տիբերիոս կայսեր հազարապետ եւ Ասորիքի, Փյունիկիայի ու Պաղեստինի կառավարիչ Սաբինոս Եվստորգիոսի մոտ: Վերջինս նրանց ընդունում է խնդությամբ եւ մեծ պատիվներով ու համապատասխան նամակներով ետ ճամփում: Աբգարի բանագնացները գալիս են Երուսաղեմ, այստեղ տեսնում Քրիստոսին ու մեծապես ուրախանում՝ իրենց ուղեկիցների հետ միասին: Նրանք միաժամանակ ականատես են լինում այն բանին, թե ինչպես հրեաները կամենում էին վնասել Նրան, իսկ բազմությունը հետեւում էր Քրիստոսին եւ հավատում Նրա վարդապետությանը: Այն ամենը, ինչ թագավորի բանագնացները տեսնում են Քրիստոսի գործունեության հետ կապված, Անանը գրի է առնում, որից հետո պատվիրակությունը վերադառնում է Ուռհա քաղաք, ներկայանում թագավորին եւ նրան մատուցում թղթի պատճենը՝ պատմելով Երուսաղեմում Քրիստոսի կատարած գործերի մասին:

Լսելով իր բանագնացներին՝ Աբգարը մեծապես զարմանում է եւ ասում իր իշխանավորներին. «Այս զօրութիւնք ոչ են մարդկան, այլ Աստուծոյ. քանզի չիք ոք ի մարդկանէ, որ կարէ յարուցանել զմեռեալս, բայց միայն Աստուած»: Նա կամենում է անձամբ գնալ Պաղեստին եւ սեփական աչքերով տեսնել Քրիստոսին ու Նրա հրաշագործությունները, սակայն, քանի որ իր իշխանության ներքո չէր այդ երկիրը, եւ նրա գալուստը կարող էր թշնամության պատճառ լինել, հրաժարվում է իր ուղեւորությունից եւ Անանի ձեռքով նամակ է ուղարկում Քրիստոսին: Անանն արեգ ամսի 14-ին Ուռհայից մեկնում է եւ Երուսաղեմ է ժամանում ահեկի ամսի 12-ին՝ չորեքշաբթի օրը: Նա գտնում է Քրիստոսին հրեից քահանայապետ Գամաղիելի տանը եւ Նրան ընթերցում Աբգարի նամակը, որով նա հայտնում էր, թե

Գործ Տիգրան Թոխմաջյանի

ինքը, լսելով Հիսուսի հրաշագործությունները, բուժումները, հավատում է, որ Նա Աստված է եւ Աստծո որդի՝ երկնքից իջած երկիր: Միաժամանակ Աբգարն աղերսանքով խնդրում էր, որ Քրիստոսը գա Ուռհա՝ բուժելու նրան ցավերից եւ հիվանդությունից: Իմանալով նաեւ, որ հրեաները տրտնջում են Նրանից ու հալածում, կամենում են Նրան ոչնչացնել՝ առաջարկում էր գալ իր փոքրիկ եւ վայելուչ քաղաքը, որտեղ նրանք կարող էին միասին խաղաղությամբ բնակվել:

Հիսուս Քրիստոսն ընդունում է նամակը եւ ասում Անանին, որ նա տեղյակ պահի Աբգարին, թե՝ «Երանի է քեզ, զի հաւատացեր յիս մինչեւ տեսեալ քո զիս. զի այսպէս գրեալ է վասն իմ, զի որք տեսանեն զիս, ոչ հաւատան, եւ որք ոչ տեսանեն, հաւատասցեն»: Քրիստոսը միաժամանակ հայտնում է, որ համբարձվելուց հետո Նա Իր աշակերտներից մեկին կուղարկի թագավորին բուժելու, ինչպես նաեւ նոր վարդապետությունը քարոզելու, որով եւ «քաղաքդ քո օրհնեալ լիցի, եւ թշնամի մի՛ տիրեսցէ դմա յաւիտեան»: Լսելով Հիսուսի պատասխանը՝ Անանը նկարում է Նրա պատկերն ընտիր բուսաներկերով եւ բերում Աբգարին, որն այն դնում է իր ապարանքի սեփական սենյակում: Շատ չանցած՝ Քրիստոսը խաչվում է, համբարձվում երկինք՝ Հոր մոտ, եւ տասներկու առաքյալներից Թումասը (Թովմասը) յոթանասուներկու առաքյալներից Ադդեին (իմա՝ Թադեոսին) ուղարկում է Աբգարի մոտ: Վերջինս, ժամանելով Ուռհա, գալիս է հրեա Տուբիայի տուն, որը ծագումով Պաղեստինացվոց աշխարհից էր: Շատ շուտով ամբողջ քաղաքը տեղեկանում է նրա գալստյան մասին: Թագավորին այդ լուրը հաղորդում է Աբդեի որդի նախարար Աբդիուն: Աբգար արքան, լսելով նրա բժշկության մասին, հավատում է, որ նա Հիսուսի ուղարկած աշակերտն է: Ուստի իր մոտ կանչելով Տուբիային՝ առաջարկում է նրան պալատ բերել՝ իրեն բուժելու ցավերից եւ հիվանդությունից: Տուբիան թագավորին է ներկայանում առաքյալի հետ մեկտեղ, որը գիտեր, որ Աստծու զորությամբ կարող է թագավորի կամքը կատարել: Առաքյալի պալատ մուտք գործելիս տեսիլք է երեւում Աբգարին, եւ նա անմիջապես երկրպագում է նրան՝ զարմանք պատճառելով իր շրջապատին, որին տրված չէր տեսնելու այդ տեսիլքը: Թագավորի այն հարցին, թե Ադդեն Հիսուսի ուղարկած աշակերտն է, առաքյալը դրական պատասխան է տալիս եւ ասում, որ եթե նա հավատա Քրիստոսին ամբողջ սրտով, նրա ամեն մի խնդրանքը կիրականանա: Իր հերթին Աբգարն էլ հայտնում է, թե ինքն այնպես է հավատացել Քրիստոսին, որ կամենում էր զորքով գնալ եւ պատժել Նրան խաչող հրեաներին, սակայն ետ է կանգնել իր մտքից Հռոմեական կայսրության պատճառով, որովհետեւ խաղաղության ուխտ կար ինչպես իր եւ Տիբերիոս կայսեր, այնպես էլ իրենց հայրերի միջեւ:

Քրիստոսին հավատացած Աբգար թագավորին բուժում է առաքյալը: Վերջինս իր հրաշագործությունները շարունակում է ամբողջ քաղաքում՝ բուժելով հիվանդներին եւ քարոզելով Աստծո խոսքը: Թագավորը հրամայում է Ադդե առաքյալին արծաթ, ոսկի եւ բազում պարգեւներ տալ, որից նա հրաժարվում է՝ ասելով. «Զիարդ կարասցուք առնուլ զոր ինչ ոչ է մեր, զի ահա որ ինչ մերն էր՝ թողաք ըստ պատուիրանին Տեառն, զի առանց քսակի եւ առանց մախաղի բարձեալ զխաչ ի վերայ ուսոց մերոց հրամայեաց մեզ քարոզել զաւետարանն իւր ընդ ամենայն տիեզերս, այն որ ամենայն արարածք իմացան եւ չարչարեցան ի խաչելութեան նորա, որ եղեւ փոխանակ մեր ի փրկութիւն ամենայն մարդկան»: Առաքյալը Քրիստոսի կատարած սքանչելիքների մասին Աբգարին պատմում է բոլոր իշխաններին ու նախարարների, թագավորի մայր Ավգուստինիայի, կնոջ՝ Միհրդատի դուստր Շղամաթեի ներկայությամբ, նաեւ՝ թե ինչպես, Նրա զորությամբ, ինքը բուժել է Աբգարին, թագավորության երկրորդ Աբդեի որդի Աբդիուին եւ այլն:

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՍՈՒՐԲ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԵՐ ԳԱԲՐԻԵԼԻ ԵՎ ՄԻՔԱՅԵԼԻ ԵՎ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ԶՈՐԱՑ ՏՈՆ

«Այսօր ուրախացեալ Սուրբ եկեղեցի Քրիստոսի, տօնէ խնդութեամբ զտօն վերին Երուսաղէմի...»

(Շարական)

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին իր տերունի եւ սրբոց տոների կողքին ունի նաեւ հրեշտակների հիշատակության օր՝ «Սրբոց հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի եւ ամենայն երկնային զօրացն»:

«Հրեշտակ» բառը, ինչպես եբրայերեն «մալախ»-ը եւ հունարեն

Գործ Վլ. Այվազյանի

«անգելոս»-ը, նշանակում է պատգամավոր:

Հրեշտակները Բարձրյալի պատգամավորներն են, ովքեր ուղարկվում են փրկությունը ժառանգած ադամորդիներին սպասավորելու նպատակով: Ուղարկվում են Աստծո հրամանները կատարելու երկրում եւ ողջ տիեզերքում, ուստի եւ հրեշտակներն Արարիչ Աստծո սպասավորներն են: Նրանք անմարմին եւ հոգեւոր էակներ են, գերազանց են, քան մարդիկ՝ իրենց կարողությամբ եւ փառքով. *«Նա հրեշտակներին հոգիներ դարձրեց եւ Իր ծառաներին՝ կրակի բոց»* (Եբր. Ա 7, հմմտ. Սաղմ. ճԳ 4): Նրանք հանդիսանում են միջնորդներ Աստծո եւ մարդկանց միջեւ, մարդկանց պաշտպաններն ու պահապաններն են: Թեեւ հրեշտակներն անտեսանելի են, սակայն Տիրոջ կամքով երբեմն տեսանելի են դառնում՝ զանազան մարմիններով ու կերպարանքներով: Անսեռ այդ հոգեղեն էակները չունեն ո՛չ ծնունդ, ո՛չ էլ մահ: Եթե նրանք հեռանան Տիրոջից, դատապարտված են դժբախտության եւ կորստյան:

Համաձայն եկեղեցական սուրբ հայրերի, հրեշտակները բաժանվում են ինը դասի՝ սերովբեներ, քերովբեներ, աթոռներ, տերություններ, զորություններ, իշխանություններ, պետություններ, հրեշտակապետեր, զինվորություններ:

Սերովբեները հիշատակված են միայն Եսայի մարգարեի գրքում որպես երկնքի երգիչներ: Մարգարեի տեսիլքի մեջ Տիրոջը շրջապատած վեցթեւյան այդ էակները քաղցրաձայն երգով փառաբանում էին երկնավոր Թագավորին, որի համար էլ կոչվում են սրբասաց սերովբեներ:

Քերովբեները իբրեւ Աստծո աթոռը կրող հրեշտակներ, Սուրբ Գրքում ներկայացված են քառադեմ քերովբեի, մարդու, առյուծի եւ արծվի կերպարանքներով: Քերովբեները ունեն չորս թեւեր, որոնք ծածկված են բազմաթիվ աչքերով, ուստի եւ հիշատակվում են որպես բազմաչյա քերովբեներ:

Աստվածաշնչում, հրեշտակաց մյուս դասերի հետ, հիշվում են նաեւ հրեշտակապետերը, որոնցից հականե-հանվանե հիշատակվում են Գաբրիելն ու Միքայելը:

Գաբրիել հրեշտակապետը՝ «Աստծո այրը», Տիրոջ անմիջական պաշտոնյան է, ով իրագործում է Բարձրյալի անմիջական հրամանները, կարեւորագույն որոշումները եւ շնորհները:

Գաբրիել հրեշտակապետը, ի դեմս Սուրբ Կույս Մարիամի, ողջ մարդկությանն ավետեց Բանն Աստծո մարդեղության անճառելի խորհուրդը, որով ադամորդին փրկագնվեց մեղքի, մահվան ու սատանայի իշխանությունից: Գաբրիել հրեշտակապետը սրբապատկերներում, հիմնականում, պատկերվում է բրաբիոն ծաղիկը ձեռքին:

Միքայել հրեշտակապետը, որ նշանակում է «Ո՞վ է Աստծուն նման», երկնավոր Արքայի փառքի ու նրա ժողովրդի պաշտպանության համար մարտնչողն է: Նա հավատարիմ հրեշտակների հետ պատերազմեց ապստամբ հրեշտակների դեմ եւ հաղթելով նրանց վտարեց երկնքից:

Սրբապատկերներում Միքայելը ներկայացված է զրահավորված, ձեռքին սուր, ոտքերի տակ վիշապ: Մի այլ տեղ պատկերված է ձեռքին կշեռք ննջեցյալների հոգին կշռելիս, որով արդարներին բաժանում է մեղավորներից:

Աստվածաշնչում՝ Ծննդոց գրքից մինչեւ Հայտնություն, բազմաթիվ հիշատակություններ եւ դրվագներ կան հրեշտակների մասին: Օրինակ՝ հրեշտակներ այցելեցին Աբրահամին՝ Սոդոմ եւ Գոմոր քաղաքների կործանման կապակցությամբ (Ծննդ. ԺԸ, ԺԹ), Գեդեոնի ազատագրական առաքելությունը եւ Սամսոնի ծնունդը հայտնեցին հրեշտակները (Դատ. Զ 11-23, ԺԳ): Դարձյալ Տիրոջ սպասավոր երկնային էակներն էին, որ Աստվածորդու ծննդյան ավետիսը տվեցին հովիվներին: Տեր Հիսուսի հրաշափառ հարության առաջին երջանիկ ավետավորները նույնպես հրեշտակները եղան: Երկնավոր զվարթունները կարեւոր դեր կատարեցին ինչպես առաքյալների, այնպես եւ սրբոց կյանքում:

Ինչպես Ընդհանրական Սուրբ Եկեղեցու, այնպես եւ Հայոց Եկեղեցու պատմության մեջ կան հիշատակություններ հրեշտակների մասին, երբ Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը խոր վիրապում բանտված էր, նրան սրտապնդիչ այցելություն էր կատարում մի հրեշտակ չորրորդ դասից: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հիմնադրության նպատակով Աստծո Միածինը Հայաստան աշխարհ իջավ հրեշտակաց լուսավոր թափորի ուղեկցությամբ...

Քրիստոնեական վարդապետության համաձայն՝ յուրաքանչյուր մարդ, ազգ, պետություն եւ եկեղեցի ունեն իրենց պահապան հրեշտակները:

Գործ Վլ. Այվազյանի

Ահա եւ հրեշտակաց տոնն անեն քրիստոնյայի համար առիթ է հիշելու մեր լավագույն եւ անձնից հավատարիմ ու նվիրված բարեկամներին, ովքեր ոչ միայն պահպանում են մեզ հանուն փրկելով երեւելի ու աներեւույթ թշնամիներից ու վտանգներից, այլ նաեւ ուրախանում են, երբ մեղավոր անձն ապաշխարելով դուրս է գալիս չար ճանապարհից եւ վերադառնում դեպի ճշմարտություն, Ճանապարհ եւ Կյանք Հիսուս Քրիստոսի նախանշած ուղուն:

Արդ, տոնախմբելով երկնավոր զվարթունների հիշատակը՝ աշխատենք մեր վարքով նմանվել նրանց: Ձանանք ընթանալ դեպի կատարելություն, պարզենք Կատարյալին ձգտելով: Մեր քրիստոնեավայել կյանքով ուրախություն պատճառենք մեր անդրանիկ եղբայրներին՝ արժանանալով նրանց սիրուն:

Օֆելյա ԶԱՔԱՐՅԱՆ

ԹԱԴԵՈՍ ԵՎ ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գործ՝ Տիգրան Թոխմաջյանի

Սկիզբը՝ էջ 3

Առաքյալի քարոզի ազդեցությամբ ոչ միայն Աբգարը, որ արդեն ընդունել էր նոր հավատը, այլեւ նրա կին Շղամաթեն, Փոկրը, Աբեդ-Շեմը, Շամշագրամը, Աբդիուն, Ազին, Բարքազաբան եւ շատ ուրիշներ հավատում են Քրիստոսին: Դրանից հետո թագավորը կարգադրում է Աբդեի որդի Աբդիուին, որի ոտքն առաքյալը բուժել էր դաժան ցավից, քարոզի կանչել քաղաքի ողջ ժողովրդին՝ կանանց եւ տղամարդկանց, Բեթբարա կոչված տեղը՝ Աբդեխեի որդի Ավիդեայի տան մոտակայքում, որտեղ լսեն նոր վարդապետության քարոզը: Մեծ բազմություն է հավաքվում, որոնց մեջ էին նաեւ Ավիդան եւ Ղարբուն, Խափեսը եւ Բարքազաբան, Ղուբուբնան, Խոսրովը եւ Շամշագրամը՝ իրենց մեծամեծ ընկերներով եւ նախարարներով, ամբողջ զորքը, արհեստավորությունը, հրեաներ եւ հեթանոսներ՝ քաղաքից, եւ օտարներ՝ այլ աշխարհներից, մծբնացիներ եւ խասունացիներ՝ Միջագետքի տարբեր տարածքների բնակիչների հետ:

Ադդեի քարոզի ազդեցությամբ հավաքվածների մեծ մասն ընդունում է նոր կրոնը, եւ սակավներն են, որ լքում են հավաքատեղին: Սակայն վերջիններիս մի մասն էլ, շատ չանցած, հավատում է Քրիստոսին: Քրիստոսին երկրպագում են Աբգար արքան, նրա որդի Մայանուն, մայրը՝ Ավգուստինեն, եւ թագուհի Շղամաթեն: Աբգարն առաքյալին հրավիրում է տալիս ժողովրդի համար եկեղեցիներ կառուցելու, որտեղ որ նա կամենա, քարոզելու ամենուրեք, իսկ ովքեր կկամենային դառնալ Ավետարանի քարոզիչներ եւ ուսուցիչներ, արժանանալու էին արքայական պարգեւների: Թագավորը խոստանում էր հոգալ եկեղեցու հոգսերը, կարգադրում էր, որ առաքյալի խոսքը տիրի եւ իշխի քաղաքում: Առաքյալը կարող էր արքունիք մուտք գործել առանց նվիրակի:

Ադդեն եկեղեցի է կառուցում, որտեղ պատարագ է տրվում իշխանավորների եւ քաղաքի բնակչության համար: Քաղաքի Շավիդա եւ Աբեթնաբու գլխավոր քրմապետերը՝ իրենց ընկերներ Պերոզի եւ Դանկոնվի հետ, հավատում են Քրիստոսին եւ մկրտվում առաքյալի կողմից: Նոր կրոնն ընդունում են անգամ կտավավաճառ հրեաները: Ըստ որում՝ այս ամենը կատարվում էր կամովի՝ առանց բռնությունների: Նոր վարդապետությունը, ըստ Լաբուբնայի, տարածվում է ամբողջ Միջագետքում, իսկ թագավորի կերպասագործ եւ խույրաքանդակ Ադդեն, Փղոսը, Բարշղաման (հայերեն թարգմանության մեջ հանդիպում ենք նաեւ Աբրշամա եւ Աբշղամ ձեւերին), Բարսեմիան իրենց ընկերներով հարում են Ադդե առաքյալին, որն էլ նրանց հոգեւոր հովիվներ է կարգում: Եկեղեցիներ են կառուցվում քաղաքի շրջակայքում, եւ շատերն Ադդեից քահանայական ձեռնադրություն են ընդունում: Նոր հավատը տարածվում է նաեւ Ասորեստանում (իմա՛ Ադիաբենե), որի Ներսեհ թագավորը խնդրում է Աբգարին, որ Ադդեին իր մոտ ուղարկի՝ նրան տեսնելու եւ լսելու համար կամ էլ տեղյակ պահի, թե ինչ է արել նա Ուռհայում: Ասորեստանի Ներսեհ թագավորը, տեղեկանալով Աբգարից առաքյալի կատարածների մասին, մեծ ցանկություն է ունենում Ադդեին տեսնելու:

Աբգար թագավորը, չկարողանալով գնալ Պաղեստին՝ պատժելու Քրիստոսին խաչած հրեաներին, նամակ է ուղարկում Տիբերիոս կայսերը, որ նա պատժի հրեաներին՝ իրենց արածի համար: Դրան ի պատասխան՝ կայսրը հայտնում է, որ դրա մասին իրեն տեղյակ է պահել նաեւ եպարքոս Բղանոսը, բայց ապստամբ իսպանացիների պատճառով չի կարողացել Քրիստոսի վրեժը լուծել: Սակայն խոստանում է մի հարմար ժամանակ հրեաներին պատժել՝ օրենքը խախտելու համար: Կայսեր նամակն Աբգարին բերեց Արտեդիաս դեսպանը, որը մեծամեծ պատիվներով ընդունվեց նրա կողմից: Վերադառնալով Ուռհայից՝ նա գալիս է Նուբիկոնեա, որտեղ գտնվում էր կայսեր երկրորդ Կլոդիոսը (Կլավդիոսը): Այստեղից նրանք գնում են Արաշիկե, որտեղ գտնվում էր Տիբերիոս կայսրը, եւ Արտեդիասը (տեքստում՝ Արիստիդես) կայսրին տեղեկացնում է Ադդեի կատարածների մասին: Կայսրը պատերազմի ավարտից հետո կարգադրում է սպանել Քրիստոսի խաչելության մեջ դեր խաղացած շատ հրեաների, որը մեծ ուրախություն է պատճառում Աբգարին:

Կարգադրելով գործերն Ասորվոց Միջագետքում՝ Ադդե առաքյալը գնում է Արեւելից կողմերը՝ Ասորեստան՝ ուսուցանելու եւ քարոզելու նոր վարդապետությունը, կառուցելու եկեղեցիներ այդ շրջաններում: Նա եպիսկոպոս է կարգում կերպասագործ Ադդեին, երեց՝ Փղոսին, եւ սարկավագ՝ Բարշղամային: Հավաքված նախարարների ներկայությամբ, որոնց մեջ էին քաղաքի գլխավորներ Զատեի որդի Բարքազաբան, Բարշամշայի որդի Մարիհաբը, Պատիկի որդի Անական եւ շատ ուրիշներ, Ադդե առաքյալը նրանց խորհուրդներ է տալիս, հորդորում ամուր մնալ Քրիստոսի հավատին՝ շարունակելով ծանոթացնել նոր վարդապետությանը: Իմանալով, որ առաքյալը պատրաստվում է իրենց քաղաքը թողնել, բոլորը տրտմում են եւ վշտանում, իսկ Աբգար թագավորը կարգադրում է նրան բազում կարասի տանել: Սակայն Ադդեն, այդ տեսնելով, Աբգարին լուր է ուղարկում՝ ասելով. «Եթէ ոչ ի գալստեան իմում առի ինչ ի քէն, եւ ոչ առնեմ յիս սուտ զպատուէրն Քրիստոսի, որ ասացն գմեզ, թէ մի առնուցուք ինչ յումեքէ, եւ մի ստանայք ինչ յաշխարհիս յայսմիկ»: Առաքյալը եւս երեք օր շարունակում է քարոզը եւ այնուհետեւ ուղեւորվում Արեւելից կողմեր: Նրան ճանապարհում են մեծ թվով մարդիկ մարտի ամսի 14-ին՝ հինգշաբթի օրը: Նրա հեռանալը մեծ վիշտ է պատճառում ոչ միայն քրիստոնյաներին, այլեւ հեթանոսներին ու հրեաներին: Իսկ ամենից շատ տրտմության մեջ էր Աբգար արքան: Պատմիչի խոսքերով՝ Աբգարը հրաժարվում է անգամ թագավորության պատվից:

Ադդե առաքյալի գնալուց հետո տեղում առաջնորդ, հրամանատար եւ ժառանգորդ է մնում Ադդե եպիսկոպոսը, որին հնազանդվում են ամբողջ Միջագետքը եւ Արեւելից կողմերը: Ուռհան մի տեսակ մայրաքաղաք է դառնում Արեւելից կողմերի համար, քանի որ այնտեղ քարոզվել էր Քրիստոսի Ավետարանը, եւ առաջինը շինվել էր քրիստոնեական եկեղեցի, եւ Արեւելից կողմերի եպիսկոպոսները ձեռնադրվում էին այնտեղ ու ենթարկվում Ադդե առաքյալին:

Որոշ տարիներ անց մահացավ Աբգար թագավորը, եւ իշխանության գլուխ եկավ նրա որդիներից մեկը՝ մի չար եւ անօրեն անձնավորություն, Ավետարանի քարոզչության հակառակորդ, որի անունն ինչ-ինչ պատճառներով պատմիչը չի հիշատակում: Նա Ադդե եպիսկոպոսից պահանջում է իր համար ոսկեղեն խույր պատրաստել, ինչպես արել էր իր նախնիների համար: Ադդեն հրաժարվում է, որից կատաղած գահակալը կարգադրում է ջարդել եպիսկոպոսի սրունքները հենց եկեղեցում, երբ նա Աստծու խոսքն էր բացատրում ժողովրդին: Մահանալուց առաջ նա երդվեցնում է Փղոսին եւ Բարշղամային, որ իրեն թաղեն եկեղեցում, որտեղ նա մահացել է ճշմարտության համար: Վերջիններս նրան հողին են հանձնում եկեղեցու ներսում՝ միջին դռնից այն կողմ: Ադդեի, փաստորեն, սպանությունը մեծ վիշտ է պատճառում բոլորին. «Եղեւ սուգ եւ տրտմութիւն յորժամ վախճանեցաւ բարիոք վկայութեամբ Ադդէ առաքեալ վարդապետն նորա ի ձեռաց ամբարշտաց ի կողմանս արեւելից»: Եվ քանի որ Ադդե եպիսկոպոսը, ոտները ջարդվելուց հետո՝ շատ չանցած, մահացավ եւ չկարողացավ ձեռնադրել Փղոսին, վերջինս ձեռնադրություն ընդունեց Անտիոքի Սրապիոն եպիսկոպոսի կողմից, որին ձեռնադրել էր Հռոմ քաղաքի եպիսկոպոս Զեփիրիանոսը, որն էլ իր հերթին քահանայությունը ստացել էր Սիմոն վեմից: Սիմոնը ձեռնադրվել էր Քրիստոսից եւ 25 տարի եպիսկոպոսել Հռոմում Տիբերիոս կայսեր օրերում: Իսկ այս ամենն Ուռհա քաղաքում գրի է առնում Ղաբուբնան, որն Անակի որդին էր՝ թագավորի դպիր Աբդաշարադի թոռը:

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՆԱՆԻԱՅԻ ԱՆԱՊԱՏԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Թե սուրբ Թադեոս եւ սուրբ Բարթողիմեոս առաքյալները ովքեր են եւ ինչ են արել Հայ եկեղեցու համար, բոլորս գիտենք: Սակայն մեր ժողովրդին քիչ է հայտնի սուրբ Անանիա առաքյալի անունը՝ կապված Հայ եկեղեցու հետ:

Բարձրահարկ շենքերի արանքում ծվարած Երեւանի Սբ. Զորավոր Աստվածածին եկեղեցին իր համեստ, հեզ եւ խոնարհ արտաքինի ներքո պարփակում է դարերի խորքից եկած մեծ խորհուրդների ու եղելությունների հիշատակություններ: Այս եկեղեցուն կից սուրբ Անանիայի մատուռում են ամփոփված առաքյալի մասունքները:

Դարեր առաջ, ինչպես ասում է Առաքել Դավրիժեցին, «վաղնջական ժամանակներից» այստեղ են բերվել եւ ամփոփվել Տիրոջ 72 աշակերտներից մեկի՝ սուրբ Անանիա առաքյալի նշխարները, որոնց վրա կառուցվել է մատուռ-դամբարան: Սա «Գործք առաքելոց»-ում հիշատակված այն Անանիան է, որը բժշկեց Պողոս առաքյալի աչքերը: Անանիա առաքյալի մասունքների ձգողական ուժով այստեղ հաճախ քրիստոնյա բազում ուխտավորներ են հավաքվել: Եվ ի փառս այս մասունքների՝ վայրը կոչվել է Անանիայի անապատ: Անանիայի անապատը ոչ միայն եղել եւ մնում է Հայաստան աշխարհի մեծագույն սրբատեղիներից մեկը, այլեւ այստեղ դարեր շարունակ կենցաղավարել եւ գործել են մեր եկեղեցու մեծագույն հայրերից շատերը: Այդ հայրերից մեկը՝ սուրբ Մովսես Տաթեւացին, դեռ իր վարդապետության շրջանում նորոգեց այս սրբավայրը՝ իր շուրջը հավաքելով ճգնազգյաց բարեպաշտ անձանց՝ այն նորից դարձնելով ծաղկուն եւ գործող վանք: Նա այստեղ ձեռնադրվեց եպիսկոպոս եւ իր կաթողիկոսության օրոք էլ հաճախակի այցելում էր իր սիրելի վանքը: Սբ. Անանիայի անապատի գործունեությունը միահյուսված է

մեր եկեղեցու պատմության այնպիսի ժամանակաշրջանի հետ, որ բեկումնային եղավ եկեղեցու պատմության հետագա ողջ ընթացքի համար:

Կարճ բնութագրենք Անանիայի անապատի գործունեության հիմնական փուլերը:

Ըստ պատմիչների՝ Երեւանում է վախճանվել 11-րդ դարի հայոց հռչակավոր վարդապետ սուրբ Հովհաննես Կոզեռնը եւ թաղվել Անանիայի անապատից ընդամենը 3-4 հարյուր մետր հեռու գտնվող բլրի վրա, որը հետագայում կոչվեց նրա անվամբ՝ Կոզեռնի բլուր: Հնարավոր է, որ նա կյանքի վերջին շրջանն անցկացրել է այս սրբավայրում եւ այստեղ է կնքել իր մահկանացուն: Այս անապատում իրենց մահկանացուն են կնքել սուրբ Մովսես Տաթեւացի կաթողիկոսը եւ մեծ վարդապետ, արտաքին գրոց գիտակ Մելքիսեթ Վժանեցին եւ թաղվել նույն բլրի վրա՝ սուրբ Հովհաննես Կոզեռնի կողքին: Արիստակես Լաստիվեցին, իր «Պատմության» մեջ թվարկելով 10-11-րդ դարերի վարդապետներին, հիշատակում է նաեւ սուրբ Հովհաննես Կոզեռնին: «Այն ժամանակ վարդապետներն էին Սարգիսը, Տիրանունը եւ Ենովքը՝ կաթողիկոսարանում, Սամվելը, որ Կամրջաձորի վանքի առաջնորդն էր, Հովսեփը, որ Հնձուց նախագահն էր, Ստեփանոս Տարոնացին, որ աշխարհապատում գիրքը շարադրեց սքանչելի ոգով՝ սկսելով այն առաջին մարդուց եւ վերջացնելով Գագիկի վախճանով, որի մասին էլ այս պատմությունն է, նույն գավառացի Հովհաննեսը, որին Կոզեռն էին անվանում (ուղտի ձագ նշանակող Կոզեռն մականունը Հովհաննեսը ստացել էր շատ ծնրադրելու պատճառով - Ա. Մ.), որը եւ մեր հավատի վարդապետությունը գրեց, չափազանց բանագետ Գրիգորը (Նարեկացին - Ա. Մ.) եւ շատ ուրիշներ, որոնց օրերում ուղղափառ եկեղեցու զորությունը շատ բարձրացավ»: Այնքան մեծահամբավ էին այս սուրբ վարդապետները, որ նրանց մասին գիտեին ոչ միայն Հայաստանում, այլեւ նրա սահմաններից դուրս: Տրապիզոնում ջրօրհնեքի ժամանակ, երբ գետը ետ դարձավ Պետրոս Գետադարձ հայրապետի ձեռքով, նրա հետ աղոթակից էր նաեւ սուրբ վարդապետ Հովհաննես Կոզեռնը: Նա զարդարված էր բազում շնորհներով, որոնցից էր նաեւ մարգարեական շնորհը: Սբ. Հովհաննես Կոզեռնը թողել է մի քանի աշխատություն. «Տեսիլը, որ աշխարհի կործանումն է գուշակում», «Գիր հավատոց», «Մեկնություն տոմարի», «Վասն Վարդավառի»:

1409-ին Անանիայի անապատում հանգրվանել է նաեւ մեր «տիեզերալույս վարդապետ, եռամեծար, երիցս երանյալ» սուրբ Գրիգոր Տաթեւացին՝ մեծահամբավ այլ սուրբ այրերի հետ, որոնց մեջ էր նաեւ Առաքել Սյունեցին. Մեծոփա վանքից Տաթեւ վերադառնալիս այցելում է այս անապատը եւ սուրբ Անանիայի գերեզմանի վրա վարդապետական գավազան է շնորհում Թովմա Մեծոփեցուն եւ այլ վարդապետների: Ստանալով վարդապետական գավազան եւ իշխանություն՝ Թովմա Մեծոփեցին իր վարդապետ եղբայրներից ոմանց հետ առժամանակ մնում է սույն անապատում: Կարծես, նախախնամության կամոք էին սուրբ Գրիգոր Տաթեւացու այս անապատ գալը եւ դրանից հետո նրա արագահաս վախճանը արդեն Տաթեւի վանքում, որը, կարծես, խորհրդանշում էր իր ժամանակվա մեծ զարթոնքի ավարտը եւ դրան հետեւող երկդարյա խավար շրջանի սկիզբը: Սակայն Անանիայի անապատում նրա գտնվելն այն խորհուրդն ուներ, որ ցանեց իր հոգեւոր սերմերը, որոնք պետք է պտղաբերեին երկու դար հետո նույն անապատում՝ հանձին իր հոգեւոր ժառանգ Մովսես Տաթեւացու:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՐՏԱՎԱԶԴ II-Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐՋՈՒՄ

Սկիզբը՝ նախորդ համարում

Դիոն Կասիոսը, նկատի ունենալով Հայոց թագավոր Արտավազդին, գրել է. «Արմենը ներկա չեղավ կռվին, բայց եւ, ինչպես ասում են ոմանք, նա կարող էր օգնել հռոմայեցիներին, սակայն ոչ այդ արեց, ոչ էլ եկավ Անտոնիոսի մոտ, այլ մեկնեց տուն»:

Ատրպատականցիները այրեցին հռոմեացիների պաշարողական մեքենաները, իսկ պարթեւները հարձակվելով շատ ծանր վնասներ հասցրեցին: Անտոնիոսն իր հուսալքված զինվորներին հաճախ հիշեցնում էր Քսենոփոնի գլխավորությամբ տասը հազարի նահանջի մասին: Հայտնվելով վերջնականապես ջախջախվելու վտանգի առջեւ Անտոնիոսը ստիպված էր նահանջել եւ «շտապել դեպի Հայաստան: Եվ նրանք... կրեցին բազում եւ անսովոր դժվարություններ»: Ատրպատականում կրած մեծ զրկանքներից հետո, նահանջելով Հայաստան, որն ըստ Պլուտարքոսի՝ «բարգավաճ երկիր էր», հռոմեական զինվորները, ագահորեն հարձակվելով առատ ուտելիքների վրա, հիվանդացան ջրգողությամբ եւ արնալուծությամբ:

Կատաղած Անտոնիոսը, խուսափելով պարտվածի խայտառակ համբավից, թաքցնում էր իր անհաջողությունները եւ հակառակն էր հայտարարում: Սակայն նրա հակառակորդները՝ Կեսար Օկտավիանոսը եւ մյուսները, Հռոմում տարածում էին նրա պարտության լուրը եւ տոնախմբություններ անում: Ավելին, ինչպես Դիոն Կասիոսն է տեղեկացնում, Օկտավիանոսը գաղտնաբար կապեր էր հաստատել Հայոց թագավոր Արտավազդի հետ Անտոնիոսի դեմ: Հայոց Արտավազդ թագավորը հասել էր իր նպատակին, քանզի թե՛ Հայաստանը եւ թե՛ Հայոց ռազմական ուժերը զերծ էր պահել մարտական գործողություններից, եւ կռիվներն ընթացել էին իրեն բռնադրել էր Մար Արտավազդի վրա, որը, ինչպես գրել է Դիոն Կասիոսը, բռնամացել էր թե՛ պարթեւական թագավոր Հրահատի հետ եւ թե՛ կամենում էր Արտավազդ «արմենից» վրեժ լուծել հռոմեացիներին Ատրպատական բերելու համար: Ուստի Մար Արտավազդը Պոնտոսի թագավոր Պոլեմոնի միջոցով, որն Անտոնիոսի ատրպատականյան արշավանքի ժամանակ գերի էր ընկել եւ փրկագին վճարելով ազատ էր արձակվել, զինակցություն հայցեց Անտոնիոսից, որն ընդունեց առաջարկը եւ դաշինք կնքեց Մար Արտավազդի հետ:

Հայոց թագավոր Արտավազդը հայտնվեց Հայաստանին բռնամի ուժերի դավադիր ցանցի մեջ: Անտոնիոսն Արտավազդին նախ հրավիրեց Եգիպտոս իբրեւ բարեկամի, ինչպես ասում է Դիոն Կասիոսը, որպեսզի «նրան առանց դժվարության ձեռք գցելով, այնտեղ ոչնչացնի, բայց քանի որ Արտավազդը, պարթեւների մոտ, իսկ հռոմեացիները ասպատակեցին երկրի բնակավայրերը:

Հայաստանի քաղաքներում եւ ամրոցներում Անտոնիոսը հռոմեական կայազորներ տեղակայեց, իսկ արծաթե շղթաներով կապված Արտավազդին եւ նրա ընտանիքի մյուս անդամներին տարավ Ալեքսանդրիա: Մովսես Խորենացին գրում է. «Անտոնիոսը, Եգիպտոս վերադառնալով, Կլեոպատրային է պարգեւում Տիգրանի որդի Արտավազդին»: Ալեքսանդրիայում կայացած հաղթահանդեսի շքերթի ժամանակ Արտավազդը, որին կապող արծաթե շղթաները փոխարինել էին ոսկե կապանքներով, իրեն պահեց արքայավայել արժանապատվությամբ: Հայոց թագավորը Կլեոպատրա թագուհու եւ Անտոնիոսի ներկայությամբ հպարտորեն հրաժարվեց խոնարհվելով ազատություն աղերսելուց: Ինչպես գրել է Դիոն Կասիոսը, Արտավազդը եւ իր ընտանիքի մի մասը Արտավազդի թագավորության տարածում: Արտավազդի դեմ բռնամանքով լցված Անտոնիոսը գնաց Ալեքսանդրիա՝ Եգիպտոսի թագուհի Կլեոպատրայի մոտ:

Մովսես Խորենացին շարունակում է պատմել. «...Գազանաբար մոնչած Անտոնիոսը, մանավանդ գրգռվելով Կլեոպատրայից..., որը ոչ միայն հայերին էր լինում մահաբեր, այլեւ ուրիշ շատ թագավորների, որպեսզի նրանց իշխանությունների տերը: Ուստի եւ Անտոնիոսը շատ թագավորներ սպանելով՝ նրանց իշխանությունը վստահում է Կլեոպատրային, բացի Տյուրոսից եւ Սիդոնից... Վերցնելով զորքերի բազմությունը՝ դիմում է Արտավազդի վրա»:

Անտոնիոսն այս անգամ հույսը կորցնելով այդ ամենը, հրավերին չպատասխանեց, Անտոնիոսը մտածեց մի այլ ձեւով խաբել նրան»:

Ք. ծ. ա. 34 թ. Անտոնիոսը հռոմեական բանակով ներխուժեց Հայաստան եւ առաջացավ դեպի Արտաշատ: Արտավազդը, տեսնելով Հայաստանի վրա կախված լայնածավալ պատերազմի վտանգը, փորձեց բանակցել Անտոնիոսի հետ, որն օգտվելով առիթից՝ նենգորեն ձերբակալեց Արտավազդին եւ փրկագին ստանալու պատրվակով սկսեց գրավել երկրի ամրոցները: Հայոց արքայազն Արտաշեսը հարձակվեց հռոմեացիների ճամբարի վրա՝ Արտավազդին ազատելու նպատակով: Սակայն Արտաշեսը հաջողություն չունեցավ եւ ստիպված էր հեռանալ անդամները ոչ աղերսեցին Կլեոպատրային, «ոչ իսկ երկրպագեցին, թեպետեւ նրանց շատ էին հուսադրում ազատություն խոստանալով, եւ որովհետեւ նրան պարզապես անունով կոչեցին, նրանք վեհանձնիս մարդկանց համբավ շահեցին, բայց եւ նույն այդ պատճառով ենթարկվեցին խիստ չարչարանքների»: Արտավազդին զնդան գցեցին:

Անտոնիոսն այնքան ամբարտավան էր դարձել, որ, ստեղծված քաղաքական խառնաշփոթի մեջ, իր եւ Կլեոպատրայի պատկերներով, ինչպես նաեւ «Անտոնիոս՝ Հայաստանը նվաճած» գրությամբ դրամներ կտրել տվեց: Ավելին, ինչպես Դիոն Կասիոսն է ասում, «Կլեոպատրայից ծնված իր որդիներին խոստացավ տալ հետեւյալ երկրները. Պտղոմեոսին՝ Սիրիան ու Եփրատից այս կողմ գտնվող բոլոր երկրները մինչեւ Հելլեսպոնտոս... Ալեքսանդրին՝ Հայաստանը ու Եփրատից այն կողմ ընկած բոլոր երկրները մինչեւ Հնդկաստան, եւ այս ամենը նա պարգեւում էր, կարծես արդեն նվաճած լինեի»: Այդ ամենը, իհարկե, չափազանցություն էր, որից օգտվեց նրա քաղաքական ախոյանը՝ Օկտավիանոսը, եւ Հռոմի ծերակույտում վարկաբեկեց Անտոնիոսին ժողովրդին հրահրելով նրա դեմ:

Ք. ծ. ա. 33 թ. Անտոնիոսը, կրկին ներխուժելով Հայաստան, Արաքսի ափին Մար Արտավազդի հետ հանդիպում ունեցավ: Ըստ Դիոն Կասիոսի՝ նրանք պայմանավորվեցին իրար օգնել պատերազմի ժամանակ. Անտոնիոսը՝ պարթեւների դեմ, իսկ Մար Արտավազդը՝ Կեսար-Օկտավիանոսի դեմ, իսկ Պոլեմոն Պոնտացուն որպես իրենց միջեւ դաշինքի կայացման միջնորդի Անտոնիոսը պարգեւեց Փոքր Հայքը: Պատմիչը նշել է, որ Անտոնիոսը «այս բոլորն անելուց հետո իր որդուն նշանեց Մար Արտավազդի աղջկա հետ, որպեսզի նրա հետ առավել սերտ բարեկամություն հաստատի, եւ ապա իր լեգեոնները թողեց Հայաստանում»:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆ ԶՈՐԻՆ

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԱՍՏԾՈ ԽԱՆԱ-ՊԱՐՅՆԵՐԸ

Սկիզբը թիվ 16, 17, 20, 21

Լինում են նաեւ երեխաներ-ավետաբերներ: Նրանք ասես այս աշխարհից չեն եւ իրենց վրա կրում են երկնային կնիք: Իրենց կարճ կյանքով ու վաղաժամ մահով նրանք վկայում են Տիրոջ մասին: Նրանց ներկայությունը մեզ սովորեցնում է համբերատարություն ու հավատ եւ մերձեցնում Աստծուն: Աստվածն Իր ընտրյալներին առատորեն օժտում է շնորհով: Նման երեխաների լուսանկարներին նայելիս՝ նրանց աչքերում, նրանց ողջ կերպարանքում կտեսնես անըմբռնելի մի խորություն, ներքին լույս ու հոգեկան խաղաղություն: Նման երեխաների մասին ժողովուրդն ասում է. «Սրա դեմքն ասես հրեշտակի լինի, սա երկար ապրողը չէ»:

Բացի երեխաների հիվանդության դեպքերից, նրանց կյանքի առանձնահատուկ առաքելության նկատառումներից ելնելով՝ քրիստոնեությունը պահպանել է նաեւ այլ կարգի փաստեր: Երբեմն մահն այցելում է երեխային, որովհետեւ նա մինչեւ վերջ կատարել է նախախնամությամբ սահմանված իր դերը կյանքում եւ արժանի է մտնելու երկնային թագավորություն:

Աստվածաշնչյան Սողոմոնի իմաստությունը գրքում ասվում է. «...իսկ արդարը, եթե ժամանակից շուտ էլ վախճանվի, հանգիստ կգտնի, քանզի պատվաբեր ծերությունը ոչ երկարակեցությամբ է չափվում եւ ոչ էլ ապրած տարիների թվով. մարդու համար իմաստությունը նրա ալեհերությունն է, եւ անարատ կյանքը՝ նրա ծերության հասակը: Մի արդար մարդ հաճելի եղավ Աստծուն, եւ Աստված սիրեց նրան, եւ որպես մեղավորների մեջ ապրողի՝ փոխադրեց երկինք: Նա հափշտակվեց, որպեսզի չարությունը չայլափոխի նրա իմաստությունը, կամ նենգությունը չգայթակղեցնի նրա հոգին... Նա կատարելության հասավ կարճ ժամանակում, եւ որովհետեւ նրա հոգին ցանկալի էր Տիրոջը, ուստի արագացրեց չարերի միջից նրան տանելը: Իսկ մարդիկ տեսան դա եւ չհասկացան, ոչ էլ նույնիսկ մտածեցին, թե Աստծու արդարությունն Իր սրբերի վրա է, եւ Նրա ձեռքն անպակաս է Իր ընտրյալների վրայից» (Իմաստ. Սողոմոնի, Դ 7-15):

Այսպես, անփառունակ Հերովդես թագավորը սպանել տվեց տասնչորս հազար մանուկների, «որ Բեթղեհեմում եւ նրա սահմաններում էին գտնվում եւ երկու տարեկան եւ դրանից ցած էին...» (Մատթ. Բ 16): Նրանք բոլորն էլ Քրիստոսի մարտիրոսներն են եւ եկեղեցու կողմից դասվել են սրբերի կարգը:

Իսկ մանուկ Հովհաննես Մկրտիչին, Աստծո հատուկ հայտնությամբ, թաքցրեց մայրը՝ բարեպաշտ Եղիսաբեթը: Նա «... աճում ու զորանում էր հոգով եւ մնում էր ամայի տեղերում մինչեւ Իսրայելում նրա երեւալու օրը» (Ղուկ. Ա 80): Նրա նահատակությունը տեղի ունեցավ 30 տարի անց, երբ ապաշխարության մասին քարոզելով նա մարդկանց սրտերում պատրաստեց Հիսուս Քրիստոսի ճանապարհը:

Ահա եւս մի ուսուցողական դեպք երանելի Կլեոպատրայի կյանքից: Այս բարեպաշտ այրին ապրում էր Պաղեստինում եւ խիստ երկրպագում սուրբ նահատակ Ուարին, որի մարմինը թաղել էր իր կալվածքում, հետո էլ նրա հիշատակին մի տաճար կառուցել, ուր նաեւ տեղ էր պատրաստել սուրբ մասունքների համար: Մասունքների փոխադրման օրը նա հատուկ ջերմեռանդությամբ աղոթում է նահատակին, որ սա իր հովանավորությամբ տակ վերցնի տասներկու տարեկան իր միակ որդուն՝ Հովհաննեսին: Պատանուն պետք է ուղարկեին կայսեր մոտ՝ զինծառայության: Մոր աղոթքը լսելի եղավ, եւ նահատակը խնամքով հովանավորեց նրա որդուն, սակայն... ոչ զինվորական կարիերայում:

Պատահեց այնպես, որ պատանին հենց նույն օրը հիվանդացավ եւ անսպասելի նույն գիշերն էլ մահացավ: Չհնազանդվելով Աստծո անքննելի ճանապարհներին՝ Կլեոպատրան ընկավ անելանելի հուսահատության մեջ: Նա մինչեւ անգամ սկսեց որդու կորստյան մեջ մեղադրել Ուար նահատակին եւ դաժանորեն ու խստասրտորեն կշտամբել նրան:

Երկար ու վշտագին աղաղակում էր տառապյալ մոր սիրտը: Որդու վաղաժամ մահվան սարսափը ծանրացել էր Ուարի մասին նրա մտքերի վրա՝ որպես անշնորհակալի, որը չէր արդարացրել իր վրա դրված հույսերը: Տառապանքներից ու ծանր վշտից ուժասպառ Կլեոպատրան, տաճարի հենց հատակին ընկած, ննջեց: Երազում տեսավ նահատակին եւ իր որդուն նրա գրկում: Երկուսն էլ արեւի պես շողշողում էին: Նրանց գլխներին սքանչելի պսակներ կային, իսկ հագուստները պատմում էին ձյունից առավել: Կլեոպատրան ընկավ նրանց ոտքերի առջեւ: Սուրբ Ուարը բարձրացրեց նրան եւ ասաց.

«Ինչո՞ւ ես ինձ դժգոհում ինձանից: Մի՞թե ես կարող էի մոռանալ քո ծառայությունները, որ ես մատուցեցիր ինձ եգիպտոսում եւ ճանապարհին: Մի՞թե մտածում ես, որ ես չեմ զգացել քո չարչարանքները, երբ իմ թաքցված մարմինը դուրս բերեցիր անասունների լեշերի տակից եւ պատսպարեցիր քո սենյակում... Մի՞թե կարող եմ չլսել քո աղոթքները եւ կամ հենց յաղթել քեզ համար

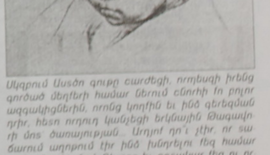

Սկզբում Աստծո զորքը շարժեցի, որպեսզի իրենց զորած մեղքերի համար ներում շնորհի քո բոլոր ազգակիցներին, որոնց կողքին եւ ինձ զերեզման դրիր, հետո որդուդ կանչեցի երկնային Թագավորի մոտ՝ ծառայության... Արդյոք դո՞ւ չէիր, որ տաճարում աղոթում էիր ինձ խնդրելու քեզ համար այն, ինչը հաճո է Տիրոջը եւ օգտակար քեզ ու որդուդ: Ես էլ խնդրեցի, եւ Աստված բարեհաճեց, որ քո որդին լինի երկնային զորքի մեջ: Եվ այժմ նա, ինչպես տեսնում ես, մեկն է նրանցից, ովքեր կանգնած են Գահի առջեւ... Բայց եթե չես կամենում, որ նա ծառայի երկնային ու հավիտենական Թագավորին, ուրեմն վերցրու նրան եւ ուղարկիր երկրային թագավորին ծառայելու»:

Սակայն պատանին ընկավ Ուարի առաջ ու աղերսագին խնդրեց. «Օ՛, ոչ, մի լսիր դու իմ մորը, մի ուղարկիր ինձ այն մեղավոր աշխարհ, որտեղից ես ազատվեցի քո շնորհիվ: Ես ուզում եմ քեզ հետ մնալ ու սրբերի...»:

Լսելով այս խոսքերը եւ տեսնելով որդուն երկնային փառքի մեջ զարմացած ու ուրախացած մայրը բացականչեց. «Օ՛, եթե այդպես է, վերցրեք ինձ էլ ձեզ հետ»: «Համբերատար եղիր,- պատասխանեց նրան նահատակը,- կալվածքդ ծառայեցրու հանուն Տիրոջ փառքի, եւ դրանից հետո ինքդ էլ կգաս քո հավիտենական բնակատեղին»:

Տեսիլքն անհետացավ, տեսիլքի հետ միասին անհետացավ եւ Կլեոպատրայի հուսահատությունը: Որդուն թաղելուց հետո նա իր կալվածքը բաժանեց աղքատներին եւ այդ օրից ի վեր ամենախիստ կիրակի արժանանում էր Ուարի հետ հրեշտակի պարգեւներին: Յոթ հագուստով իր որդուն տեսնելու բերկրանքին: Յոթ տարի անց 327 թվականին, բարեպաշտ սրբուհին խաղաղ հեռացավ Տիրոջ մոտ:

Շարունակելի

Թարգմ.՝ Գ. Վարդանյանի

ԱՎԱՆԴՈՒՅԹԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

Հայկական կերպարվեստում, սկսած վաղ միջնադարից, հաստատուն տեղ ունեն այն պատկերները, որոնք ներկայացնում են մեր հավատքի հորը՝ սուրբ Գրիգոր Լուսավորչին: Չկա Հայ եկեղեցու մեկ այլ գործիչ, որի կերպարին այդքան հաճախակի անդրադարձած լինեն հայ նկարիչները: Եվ ոչ միայն հայ:

Եթե սուրբ Գրիգորի առաջին պատկերներն ի հայտ եկան հայկական վաղագույն քարակոթողների վրա (Թալին Դ-Է դդ.), ապա արդեն Թ դարում նրան պատկերում էին Երկրորդ Հռոմի՝ Բյուզանդական կայսրության մայրաքաղաք Կոստանդնուպոլսի Ս. Սոֆիա հռչակավոր տաճարում:

Այնքան մեծ է եղել հայոց լուսավորչի հեղինակությունն Ընդհանրական եկեղեցու ժամանակներում, որ շատ բնական ու տրամաբանական էր, որ մինչեւ իսկ Քաղկեդոնի ժողովից հետո, երբ տեղի ունեցավ եկեղեցու առաջին բաժանումը, սուրբ Գրիգորի հոգեւոր սխրանքն ու հիշատակությունը մոռացության չմատնվեցին: Հակառակը, Քաղկեդոնից դուրս անգ՝ նրա վարքը հայերենից թարգմանվեց քրիստոնյա աշխարհի տարբեր լեզուներով ու տեղ գտավ թե արեւմտյան, թե արեւելյան եկեղեցիների ծիսական մատյաններում՝ «Վարք սրբոց»-ներում, «Հայսմավուրք»-ներում, «Ճաշոց»-ներում եւ այլն: Այսինքն Գրիգոր հայի (ինչպես նրանք էին անվանում) սրբությունը ճանաչեցին նաեւ մյուս եկեղեցիները:

Դրանից հետո սուրբ Գրիգորի պատկերներն իրենց ուրույն տեղը գրավեցին քույր եկեղեցիների կերպարվեստում: Իսկ թե ինչու դա կատարվեց, ի պատասխան կան գիտական զանազան տեսակետներ: Սակայն այդ հարցին ժամանակին անուղղակի պատասխանել է եկեղեցու մեծ հայրերից մեկը՝ սուրբ Հովհան Ոսկեբերանը՝ ասելով. «Նա (սուրբ Գրիգորը - Ա. Ա.) կարոտ չէ մարդկային բարեխոսության, որեւէ պատվի եւ փառքի առավելության, այլ հատկապես մենք ենք զգում նրա բարեխոսության կարիքը, քանի դեռ բնակվում ենք մարմնի մեջ»:

Եվ եթե եկեղեցին ճանաչել է սրբին, վկայել է նրա սրբությունը, կարգել սրբոց դասում եւ իր տոնացույցում հիշատակության օր է սահմանել, ուրեմն նրա պատկերներն ու վարքագրական տեսարանները պիտի լինեն տաճարի որմերին, դառնան աղոթական սրբապատկեր (իկոնա), զարդարեն ծիսական մատյանները, որպեսզի հավատացյալները հայցեն նրա բարեխոսությունն Աստծո ահեղ ատյանի առջեւ:

Այդպիսով՝ սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի կերպարը թե հայկական եւ թե համաքրիստոնեական արվեստում ընդգրկվեց պատկերագրական հորինվածքների ու տիպերի համակարգում եւ մեկնաբանվեց ըստ պատշաճի: Դրանցից մեկն էլ «Սուրբ Գրիգորը մկրտում է Տրդատին» տեսարանն է, որը ներկայացնում է հայոց դարձի վճռական պահը՝ Տրդատ արքայի ու նրա ընտանիքի որդեգրությունը Աստծուն սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի ձեռքով: Այս հորինվածքի հնագույն նմուշը ԺԳ դարից է եւ պահպանվել է Անիի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ (Տիգրան Հոնենց) եկեղեցու որմնանկարների շարքում: Հետագայում հատկապես ԺԷ-ԺԸ դարերում, երբ մեր արվեստում ի հայտ եկավ հաստոցային գեղանկարը, հայ նկարիչները, անդրադառնալով սուրբ Գրիգորի կերպարին, ամենից հաճախ պատկերում էին հենց Տրդատի մկրտության տեսարանը՝ որպես Լուսավորչի վարքագրական պատկերաշարի մի դրվագ կամ որպես առանձին սրբապատկեր:

Ավանդույթը շարունակվում է նաեւ այսօր: Վերջերս Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի վեհարանի գեղանկարչական հավաքածուն հարստացավ եւս մեկ բարձրարժեք կտավով՝ «Հայոց դարձը»: Մեծադիր գեղանկարի հեղինակն է ՀՀ վաստակավոր նկարիչ, ՀՀ նկարիչների միության անդամ Տիգրան Թոքմաջյանը:

Մեր նկարիչների ավագագույն սերնդին պատկանող տաղանդավոր գեղանկարիչը ստեղծագործական հարուստ ու բեղմնավոր ճանապարհ է անցել: Վերջին տարիներին նա ստեղծում է հիմնականում հոգեւոր թեմաներով գեղանկարներ: Դրանց մի մասը նա ներկայացրեց 2000-ին կազմակերպված անհատական ցուցահանդեսում, որը նվիրված էր քրիստոնեությունը Հայաստանում պետական կրոն հռչակելու 1700-ամյակին. «Սուրբ Հռիփսիմե», «Գողգոթա», «Խաչելություն», «Մեսրոպ Մաշտոց» (եռանկար) եւ այլն:

Նկարչի անդրադարձը հոգեւոր-պատմական թեմաներին պատահական չէ: Նա իր գիտակցական-ստեղծագործական ողջ կյանքում հետաքրքրվել է Հայոց պատմությամբ՝ հատկապես դարակազմիկ, շրջադարձային իրադարձություններով: Իսկ մեր պատմությունը մի զարմանալի յուրահատկություն ունի. այն միախառնված է քրիստոնեությանը, որի լուսավոր ու կենսահաստատ գաղափարներով էլ տոգորված է Հայոց մշակույթը: Չլիներ Քրիստոսի Լույսը, չէին լինի մեր գրերը, մեր եկեղեցիների անզուգական ու խորախորհուրդ ճարտարապետությունը, լուսաշող պատկերներով մատյանները, մեր երկնային շարականները... Եվ այս ամենի հիմքն ու հաստատումը եղավ հայոց դարձը:

Տիգրան Թոքմաջյանը «Հայոց դարձը» կտավը ստեղծել է համաձայն ավանդական պատկերագրության: Կենտրոնում Տրդատ արքայի, Աշխեն թագուհու եւ Խոսրովիդուխտ արքայաքրոջ մկրտության տեսարանն է: Պատկերը կազմավորող, համախմբող առանցքը սուրբ Գրիգորի կերպարն է: Նա կանգնած է հասակով մեկ՝ հայրապետական հանդերձանքով, գլխաբաց: Աջ ձեռքի թասով մկրտության ջուրը հեղում է արքայի գլխին, ձախ ձեռքում եպիսկոպոսական գավազանն է: Արքան, ընտանիքն ու պալատականները, ըստ հերթականության, ծնկած են Լուսավորչի առջեւ: Ս. Գրիգորի ձախ կողմում մի պատանի է, հավանաբար, խորհրդակատարությունը սպասավորողը: Նա պահում է մեռոնաթափ աղավնին ու Ս. Հաղորդության սկիհը: Իսկ սուրբ Գրիգորից աջ կանգնած է մի հոգեւորական, որը խաչազարդ մեծադիր Ավետարանը պահել է Տրդատ արքայի գլխավերեւում:

Ընդհանուր հորինվածքը բազմաֆիգուր է: Պատկերի ստորին մասում՝ Արածանիի ջրերի մեջ, մկրտությանը պատրաստվող ժողովուրդն է: Ավելի վեր՝ երկրորդ պլանում, Հայոց իշխանական ու հոգեւոր դասը ներկայացնող բազմությունն է: Նրա գլխավերեւում այդ իշխանությունը հաստատող կայունածեւերն են. արքայականը՝ արծվի եւ արեգակի պատկերներով, իսկ հոգեւորը ներկայացնում են Տիրոջ անձեռակերտ դաստառակը, Աստվածամայրը Մանկան հետ եւ Թադեոս ու Բարթողիմեոս առաքյալների պատկերներով խաչվառները:

Նկարիչը խաչվառների միջոցով միանգամից լուծել է պատկերաստեղծական երկու խնդիր. ողջ հորինվածքին հաղորդել է ներքին կայունություն, իսկ բովանդակային առումով հիշեցրել, որ մինչեւ հայոց դարձը քրիստոնեությունը Տիրոջ առաքյալների կողմից արդեն իսկ քարոզված է եղել Հայոց աշխարհում, եւ որ քրիստոնեական առաջին սրբապատկերները՝ Տիրոջ դաստառակն ու Աստվածամոր պատկերը, ըստ ավանդության, բերվել են Հայաստան ու պատկանել Հայ եկեղեցուն:

Բազմությունը ներկայացնող կերպարներն արտահայտում են հոգեւոր զգաստություն, մկրտության հրաշքին ականատես երկնային զարմանք, գիտակցված ընտրություն լույսի ու խավարի, չարի ու բարու միջեւ:

Եվ իրոք, «Հայոց դարձը» կտավի գլխավոր ասելիքն արտահայտված է լույսի ու ստվերի հակադրության միջոցով: Մկրտության տեսարանը եւ գործող անձինք լուսավորված են խորհրդավոր լույսով, որի աղբյուրը նկարում բացահայտորեն մատնանշված չէ, այլ ակնարկված: Կտավի վերին մասում՝ լեռներից վեր՝ ամպերի մեջ, տերունական նշանն է՝ խաչը, որի մոտ թեւածում է աղավնին՝ Սուրբ Հոգու խորհրդանիշը:

Անտեսանելիորեն խաչի պայծառությունը փոխանցվում է մկրտվողներին: Հաղորդիչը սուրբ Գրիգորն է: Նկարիչն այդ պայծառությունն արտահայտել է վառ գույների միջոցով: Ս. Գրիգորի, Տրդատի, Աշխենի ու Խոսրովիդուխտի հագուստները սպիտակ են, ծիրանի, կարմիր ու ոսկեգույն: Բացի դա, լուսավոր միջավայր են ստեղծում նաեւ նրանց դեղնաոսկեգույն լուսապսակները: Նույնիսկ խոտը, որի վրա նկարիչը տեղադրել է մկրտվողներին, ոսկերանգ է:

Բայց սա, ի վերջո, ներքին լույս է, որին դեռեւս անհաղորդ է ժողովուրդը, որ օղակելով մկրտվողներին ու մկրտչին, սպասում է այն պահին, երբ ինքն էլ կընդունի կենարար Լույսը: Այդ է պատճառը, որ Լուսավորչին շրջապատող բազմությունը ստվերում է եւ պատկերված է սառը գույներով, նմանապես՝ լեռներն ու ամպերը:

Կարող ենք փաստել, որ Տ. Թոքմաջյանի «Հայոց դարձը» կտավը հաջողված է բոլոր առումներով՝ թե գեղարվեստական, թե իր ասելիքով: Կարեւոր է նաեւ այն հանգամանքը, որ նկարիչն իր այս կտավով շարունակում է հայ սրբանկարչության ավանդույթները՝ կրկին կյանքի կոչելով «Ս. Գրիգորը մկրտում է Տրդատին» հնադարյան պատկերը:

Ավետ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՄԱՏԱՂ

Մատաղը Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու հոգեւոր բարեպաշտական արարողություններից մեկն է: Մատաղի կարգը սահմանել է սբ. Գրիգոր Լուսավորիչը դեռեւս 301-ին՝ քրիստոնեությունը Հայաստանում պետական կրոն հռչակելուց հետո: Ժամանակակից բացատրական բառարանները «մատաղ» բառը ստուգաբանում են որպես ջահել կենդանի, որը կրոնական արարողությամբ, իբրեւ ողորմություն, մորթվում եւ եփվելուց հետո բաժանվում է աղքատներին ու կարիքավորներին: Իսկ ըստ սբ. Գր. Տաթեւացու՝ «մատաղ» բառը ստուգաբանվում է՝ «մատուցիր աղ»: Սկսած սբ. Գր. Լուսավորիչ հայրապետի ժամանակներից՝ Հայաստանյայց Սուրբ եկեղեցում ընդունված սովորություն է տերունական եւ նշանավոր սրբերի տոներին, Ս. Սեղան հաստատելու առթիվ, կիրակի օրերին եւ այլ պատեհ առիթներով Սուրբ Պատարագից հետո մատաղ անելը, որպեսզի հավատացյալները Ս. Պատարագի ժամանակ Տիրոջ պատվական ու կենարար մարմինն ու արյունը ճաշակելուց հետո անմիջապես անսուրբ կերակուր չընդունեն, այլ նախ մատաղի օրհնված միս ուտեն եւ ապա՝ այլ կերակուրներ: Նշենք, որ մատաղ էր արվում ննջեցյալների հիշատակին եւ իբրեւ հոգեհաց՝ բաժանվում աղքատներին ու կարիքավորներին՝ ըստ [illegible] խոսքի. *«Երբ ճաշ կամ ընթրիք ես տալիս, մի կանչիր ո՛չ քո բարեկամներին, ո՛չ քո եղբայրներին, ո՛չ քո ազգականներին եւ ո՛չ էլ քո հարուստ հարեւաններին, որպեսզի նրանք էլ փոխարենը քեզ չհրավիրեն, եւ քեզ հատուցում լինի: Այլ, երբ ընդունելություն անես, կանչի՛ր աղքատներին, խեղանդամներին, կաղերին ու կույրերին եւ երանելի կլինես, որովհետեւ փոխարենը քեզ հատուցելու ոչինչ չունեն: Եվ դրա փոխարեն քեզ կհատուցվի արդարների հարության օրը»* (Ղուկաս ԺԴ 12-14):

Տրամաբանական է, որ Մեծ պահքի շրջանում եւ առհասարակ պահոց օրերին մատաղ չի արվում: Մատաղացու կենդանուն եկեղեցի մտցնելն արգելվում է, որովհետեւ սբ. Գր. Տաթեւացին բացատրում է, որ եկեղեցի միայն աղն են տանում՝ օրհնելու համար: *«Եկեղեցին դրախտի խորհուրդն ունի, որտեղ անասուն չի մտնում»*:

Մատաղի նյութերն են կենդանին եւ աղը: Մատաղացու կենդանին կարող է լինել խոյ, աքաղաղ, աղավնի, արջառ, ցուլ:

Ինչպես Աստծուն մատուցվող ցանկացած ընծա, մատաղը եւս պետք է արդար վաստակի արդյունք լինի (եւ ոչ թե ինչպես այսօր է տարածված՝ մուրացիկությամբ ձեռք բերված վաստակի), ընտիր եւ գեր, որպեսզի մատաղն Աստծուն *«հաճելի լինի, ինչպես Աբելինը եւ ոչ [անհաճո] ինչպես Կայենինը»*: Արգելվում է որսորդության միջոցով ձեռք բերված անասունը մատաղ անելը: Մատաղի կենդանուն, ըստ սբ. Գր. Տաթեւացու, չպետք է մորթեն կինը, մանուկը եւ քահանայական դասին պատկանող որեւէ մեկը, դա թույլատրելի է միայն աշխարհական եւ հավատացյալ տղամարդուն: Այսօր ոմանք անգիտաբար մատաղացու անասունի արյունը քսում են իրենց ճակատներին ու ձեռքերին, որն արգելել է սբ. Ներսես Շնորհալին, որովհետեւ մեր բոլոր զգայարանները Քրիստոսի արյամբ օծվեցին, եւ մկրտության ժամանակ սուրբ մեռոնի կնիքն է դրվում մեր ճակատին (կարիք չունենք այլ կնիքների), որով եւ ճանաչվելու ենք վերջին դատաստանի ժամանակ (հմմտ. Հայտ. Թ 4): Սբ. եկեղեցու կանոնի համաձայն՝ նախ աղը՝ իբրեւ մաքրության խորհրդանիշ, եկեղեցում օրհնել ենք տալիս քահանային եւ ապա կենդանուն կերցնում, որպեսզի դրանով ամբողջովին մաքրվի եւ կուռքերին մատուցվող զոհերից ու հասարակ զենումներից տարբերվի, որից հետո միայն կարելի է մորթել (նշենք, որ աղավնու պարագայում աղը կտուցի մեջ լցնելուց հետո ցանկալի է ազատ արձակել): Սբ. Բարսեղ Կեսարացու սահմանած կանոնի համաձայն՝ մատաղի միսը չի կարելի պահել տանը՝ իբրեւ ուտելիք, այլ նույն օրը պետք է «սրտի մտօք» բաշխել աղքատներին: «Ով ողորմում է աղքատին, արժանի է երանության» (Առակ. ԺԴ 21):

Սբ. Գրիգոր Տաթեւացին հորդորում է, որ ցանկալի աքաղաղը բաժանել 3, գառը՝ 7, ցուլը՝ 40 տան միջեւ եւ հեռու մնալ կերուխումից ու խնջույք սարքելուց, որպեսզի մատաղի ողջ նշանակությունը չչեզոքանա:

Ավելորդ չենք համարում կրկին հիշեցնել, որ Հայ եկեղեցում ընդունված մատաղի կարգը չպետք է նույնացնել զոհաբերման հետ, որը կատարվում էր մեղքի քավության համար, քանի որ *«Քրիստոս մե՛կ անգամ որպես պատարագ մատուցվեց՝ շատերի մեղքերը վերացնելու համար...»* (Եբր. Թ 28): «Նա՛ է քավությունը մեր մեղքերի եւ ոչ միայն մեր մեղքերի, այլեւ ամբողջ աշխարհի» (Ա Հովհ. Բ 2):

Այսպիսով՝ մատաղը խորապես մարդասիրական մի արարողություն է, որը հնարավորություն է տալիս հավատացյալին ցուցաբերելու ողորմածություն, որն էլ այնքան հատուկ է մեր ժողովրդին:

Արմեն ԲԱՅԱԴՅԱՆ

ԱՇՏԱՐԱԿԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

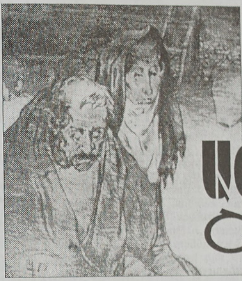

Հետջրհեղեղյան շրջանի մարդկային նոր քաղաքակրթության հիմքը դրվեց բաբելոնյան խառնակությամբ, որից սկիզբ առան լեզուներն ու տարբեր ազգությունները:

Ինչո՞ւ մարդկությունը դասապարտվեց բաժանման:

Ջրհեղեղից հետո, բազմանալով եւ իրենց տրված ազատությունը չարաշահելով, մարդիկ փորձեցին օգտագործել այն՝ իրենց անձը բարձրացնելու, իրենց մյուսներից զատելու համար: Այսինքն՝ փնտրում էին իրենց համար փառք եւ անուն: *«Եկեք մեզ համար քաղաք կառուցենք եւ աշտարակ, որ գագաթը հասնի մինչեւ երկինք: Համբավ ձեռք բերենք ողջ աշխարհով մեկ սփռվելուց առաջ»* (Ծննդ. ԺԱ 4):

Չարն իր գործը տեսնում էր ոչ թե անհաշտ, այլ միասնության միջոցով: Հիշենք առաջին մեղքի պատմությունը:

Վեր խոյացող ու երկինք մխրճվող աշտարակն էր, կամ այլ կերպ ասած՝ շինվածքը, նյութը, անոթը, ի վերջո՝ մարմնավորը, որով պիտի իրականանար ծրագիրը: Եվ մարմնի ըմբոստությամբ էր, որ մարդը հպարտացած ձգտեց պարանոցը՝ հավասարվելու Ամենակարողին եւ երկինք հասնելու՝ առանց Նրա միջնորդության: Նյութն ու մարմինը մինչ օրս էլ չեն դադարել մեղքի միջոց լինելուց: Մարմնին հաճոյանալն ու մարմինը կառուցելն էին, որ ոչնչացրին մինչջրհեղեղյան մարդկությանն ու Սոդոմի, Գոմորի բնակչությանը: Իրականում աշտարակ չէր, որ կառուցում էր մարդը, այլ իր ես-ը՝ զրկված հոգեւորից ու հոգուց: Եվ որքան կուռ ու բարձր էր մարմինը, եւ հպարտ՝ նրա գագաթն ու պարանոցը, այնքան սին ու դատարկ էր նրա հոգին:

Ցրվելով աշխարհով մեկ, ինչպես պատվիրել էր Տերը, մարդիկ պետք է լցնեին աշխարհն ու բնությունն իրենցով, եւ իրենք էլ լցվեին բանական ու բնության իմաստությամբ, ձգտեին կատարելության: Սակայն Բաբելոնի աշտարակաշինարարներն իրենց համար ապաստան ընտրեցին անկենդան ու անապատային մի վայր, ուր բնական շինանյութ՝ քար անգամ չկար: *«Եկեք աղյուս շինենք եւ այն թրծենք կրակով»* (Ծննդ. ԺԱ 3),- ասացին նրանք եւ այդպես էլ արեցին: Սկսվեց բնականը մերժելու եւ արհեստականին նախապատվություն տալու ընթացքը:

Տեխնիկական զարգացմանը զուգընթաց, թվում էր, մարդն ավելի անհոգ, թեթեւ ու երջանիկ կյանքով պիտի ապրի, որովհետեւ ստեղծում էր կյանքը հեշտացնելու պայմաններ: Սակայն քանի որ այս ամենը ծառայեց ոչ հոգուն, ուստի տարավ այլ ծայրահեղության:

Արդյո՞ք մենք՝ 21-րդ դար ոտք դրած մարդիկս, կարող ենք համարել մեզ երջանիկ՝ ապրելով զարգացման այսչափ արագահոս պայմաններում: Իհարկե ո՛չ: Պատճառն, անշուշտ, պիտի փնտրենք կրկին աշտարակաշինության ժամանակաշրջանում... Մարդը մերժեց Արարչին՝ նախապատվություն տալով իրեն, մերժեց Աստծո պատկերի հետ ունեցած իր նմանությունը: Նա կորցրեց նախաստեղծ իր հնազանդ ու խոնարհ բնությունը: Աշտարակաշինության նպատակը մարդկանց համար բարեկեցիկ կյանք ստեղծելն ու բարին անելը չէր, այլ անհագ ծարավը՝ անուն ստանալու, մի խոսքով՝ սեփական անձի աստվածացումը: Երեւույթը չէր կարող անպատիժ մնալ... *«Եվ Աստված իջավ մարդկանց որդիների շինած քաղաքը՝ աշտարակը տեսնելու»*... Սա հինկտակարանյան երկրորդ դեպքն է, դրախտից հետո, երբ խոսվում է Աստծո եւ մարդու անմիջական հանդիպման մասին: Մինչ մարդը, հպարտությունից կուրացած, բարձրացնում էր իրեն երկինք՝ Երկնավորին հասնելու եւ հավասարվելու համար, Տերն Ինքն իջավ՝ տեսնելու նրանց եւ նրանց գործերը: *«Տերն ասաց. «Սրանք մեկ ժողովուրդ են, ունեն մեկ լեզու եւ սկսել են այդ գործն անել»* (Ծննդ. ԺԱ 6):

Եվ այսպես՝ մարդիկ միացան նախ իմացական մեղքով՝ «ինչ որ խորհեցին», եւ ապա այն գործի դրին կառուցելով, «շինելով»:

Աստծու դեմ ըմբոստության մեղքը նախ եղավ մտքով, ապա դարձավ գործ, գործ՝ պղծության ու ապականության:

Եվ մարդիկ միացան սրա շուրջ: Մեկ ազգ ու մեկ լեզու ունեցող մարդկության համար իրապես դժվար չէր համաձայնության գալ ու միանալ՝ գործելու համար այն, ինչ երազում էին... Արդյունքում նույն ճամփա՞ն չէր, որ բռնել էին մարդիկ: Մտահոգությամբ ու մարդկային ճակատագրի նկատմամբ անհուն սիրով են ասված այս խոսքերը. *«Արդ, ոչինչ չի խանգարի նրանց, որ կառուցեն այն, ինչ կամենում են»* (Ծննդ. ԺԱ 6): Սա նաեւ համոզմունք էր, որ մարդը ետ չի կանգնի իր ճանապարհից: Ուստի նրան սթափեցնող ինչ-որ բան էր հարկավոր: *«Արի իջնենք եւ խառնենք նրանց լեզուն այնպես, որ ոչ մեկը չհասկանա իր ընկերոջ ասածը»* (Ծննդ. ԺԱ 7): Լեզուների խառնակությամբ բաժանվեց մարդկային միասնական ընտանիքը, սակայն...

Զարմանալի է՝ ինչպես պատահեց, որ համաշխարհային ջրհեղեղից փրկված մարդը մտածեց կրկին հակառակվել Աստծուն... Եթե ուշադրությամբ ընթերցենք Աստվածաշնչի այն հատվածը, ուր նկարագրվում է Նոյի եւ նրա ընտանիքի տապանից ելնելու պատմությունը, ամեն ինչ պարզ կդառնա: Այո՛, այդ ամենի արմատները դեռ այստեղ՝ այս պատումի մեջ են: Նոյի երեք որդիները՝ Քամը, Սեմն ու Հաբեթը, կարծես, մարդկային էության երեք սկզբունքն ունեն՝ հոգեւոր, մարմնավոր եւ մտավոր: Սեմը հոգեւոր շնորհների ժառանգորդն էր, որ պահպանելու էր սիրո պատգամն առ Աստված եւ մերձավորները: Մյուս որդին՝ Քամը, դարձավ անամոթության, մարմնավոր հաճույքների, անամոթության եւ մարդահաճոյության խորհրդանիշը: Թեպետ նա էր, որ պիտի պահպաներ մարմնի մաքրությունը՝ որպես անձեռակերտ տաճարի, որ պատկանում էր Աստծուն: Նրանով էր, որ մարմինը պիտի ստանար իր աստվածային եւ կատարյալ վիճակը:

Երրորդ որդին՝ Հաբեթը, բարոյականի եւ մտավորի կրողն էր: Այս երեք բնույթն էլ, ինչպես երեք որդիները, հավասարապես պիտի գործեին: Միասին նրանք պիտի ամբողջացնեին ու ներդաշնակեին մարդկային էությունը: Սակայն այդպես չպատահեց. Քամը խախտեց միասնական հոգու եւ էության ամբողջությունը: *«Անիծյալ լինի ստրուկ Քանանը եւ իր եղբայրների ծառան թող լինի»* (Ծննդ. Թ 25): Քամն արդեն իր որդու սովորական կարգավիճակում չէր, այլ անիծվածի, անեծք կրողի: Անեծքի համաձայն՝ նա պետք է գերի լիներ իր եղբայրներին եւ նրանց որդիների որդիներին...

Մարդու մեջ անկառավարելի դարձած քամական մեղքը, գլուխ բարձրացնելով, ետ մղեց մյուս երկուսին՝ հոգեւորին ու մտավորին: Սա ջնջելու համար գուցե կրկին նոր ջրհեղեղ էր հարկավոր: Սակայն Աստված խոստացել էր Նոյին չկրկնել համաշխարհային այս աղետը: Խնդիրը լուծվեց այլ կերպ՝ լեզվախառնությամբ, որն էլ, ինչպես նշեցինք, չքափեցրեց մարդկանց եւ չտարավ ապաշխարության...

Եվ այսպես, մարդկային ճշմարիտ բնույթի եւ ներդաշնակության խախտումն էր պատճառը, որ հետջրհեղեղյան մարդը, շարունակելով ապրել նույն կերպ, տեղ էր տալիս քամական սխալին: Մարմինը կարեւորվեց այն աստիճանի, որ սկսեց ամեն ինչ ծառայեցնել ի նպաստ իրեն՝ իր շինության: Մարմնի շինությունը հպարտության մուտքն էր, որ ավերելու էր հոգին: Մեղքն իր հետ միշտ էլ վախ ու անհանգստություն է բերում: Եվ զարմանալի չէ, որ «մարմնի աշտարակը» կառուցող մարդիկ սկսեցին վախենալ միմյանցից բաժանվելուց: Մեկտեղ հավաքվեցին մի քաղաք-պետությունում՝ Բաբելոնում, որտեղ կարողանան պաշտպանվել իրենց նմանների մեջ: Նրանք սկսեցին վախենալ մահից, որովհետեւ ներքին ներդաշնակության խախտումով խախտվել էր նաեւ գիտակցությունն անմահության մասին: Աշտարակի հավերժական կառույցն անհրաժեշտ էր անմահության գաղափարը պահպանելու համար: Սակայն սա մարդու կառուցած «անմահությունն» էր...

Այսօր էլ յուրաքանչյուր ազգ կամ ժողովուրդ ակնհայտ կամ գաղտնի ձեւով ինքն իրեն համարում է մյուսների կենտրոնը՝ այսպիսով պնդելով իր անմահությունը:

Քանանական հոգով ներշնչվեցին հակաաստվածային պաշտամունքներ ու ծեսեր, որ մինչ օրս շարունակում են գործել: Այս հոգին ողողված մարդու համար մարդկային կյանքը ոչինչ է... Եթե Ադամի եւ Եվայի մեղսագործությունը նրանց սովորեցրեց ամաչել, ապա քանանական հոգուն խորթ է ամոթի ու խայտառակվելու զգացումը: Նրան, ում այցելել է քանանական մեղքը, գիտի, որ իրեն տրամադրված կյանքը միայն այստեղ՝ երկրի վրա է, եւ սա է պատճառը, որ շտապում է «համբավ ձեռք բերել» եւ օգտվել նյութի ընձեռած բոլոր հնարավորություններից:

Այս մեղքով վարակված մարդկանց հոգիների փրկության համար էր բաբելոնյան խառնակությունը, առաջացումն ազգերի, որոնք արդեն ունեին իրենց համբավն ու դեմքը: Բաբելոնյան պատմությունը հուշում է, որ նույնիսկ այսօր՝ նոյյան ու բաբելոնյան ժամանակներից շատ հեռավոր մի հազարամյակում, քանանական մեղքը մղում է փառքի աշտարակին հասնելու նորանոր պայքարների:

Քանանյան խայտառակ հպարտությունն ու գոռոզությունը վերացրել են սերը մարդկանց միջեւ եւ խաթարել այն նաեւ Արարչի նկատմամբ: Ամեն սուրբ բան այսօր կորցնում է իր նշանակությունն ու էժանանում, որովհետեւ անեծքով գերի կոչված Քամին տեր է պետք: Այդ տերը մեր հոգիներն ու միտքը դարձան, մեր մարմինը, որոնք շարունակում են մեզ համար փառք փնտրել, շարունակում են կառուցել «բաբելոնյան աշտարակը»: Սակայն, ինչպես Սուրբ Գիրքն է վկայում, սարսափելի պիտի լինեն եսին ժամանակները եւ դատաստանը, որ սպառնում է անհնազանդ մարդկությանը: Եվ մենք, որ սերունդն ենք Հաբեթի, ժամանակն է, որ հասկանանք, թե ում ենք «Տեր» կոչում...

Մարինե ՔՈՉԱՐՅԱՆ

ԱՆԱՆԻԱՅԻ ԱՆԱՊԱՏԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Սկիզբը՝ էջ 4

Սբ. Գրիգոր Տաթեւացուց հետո հոգեւոր կյանքը սկսեց մեծ անկում ապրել, եւ 15-րդ դարի կեսերից մինչեւ 17-րդ դարի սկիզբն Արեւելքի համար համարվեց «խավար դարերի» շրջան: Այս երկդարյա խավարը Հայաստանում փարատելու համար, Աստծո կամոք, ասպարեզ եկավ Մովսես Տաթեւացին, որը եւ արժանապես կոչվեց «Մայր Աթոռի եւ արեւելահայության զարթոնքի նախահայր»:

«Հայ եկեղեցու եւ ազգի իսկական վերազարթոնումը սկսվեց Մովսես կաթողիկոսով, ուստի միջնադարից դուրս գալուց հետո արդի ժամանակների մեր երախտիքին արժանի եւ մեծ դեմքերի շարքը բացում ենք իրենով, որը թեեւ ամեն ինչով արժանի էր տոնելի սրբոց շարքն անցնելու, բայց, դժբախտաբար, չի անցել. այնուհանդերձ գեթ արժանի է եղել Սուրբ Պատարագի մեջ իր մնայուն տեղը գրավելու «Գրիգորի եւ Մովսեսի Տաթեւացվոց» հիշատակությամբ» (Շնորհք արք. Գալուստյան, «Հայազգի սուրբեր»):

«Նա (Մովսես Տաթեւացին - Ա. Մ.) հոգեզինյալ այր էր, առաքինազարդ, Սուրբ Հոգու շնորհների բնակարան՝ սիրված Աստծուց եւ մարդկանցից:

Գահ բարձրանալուց ի վեր նա գրեթե հիմքից նորոգեց Սուրբ Աթոռը՝ պայծառացնելով այն թե՛ հոգեւոր եւ թե՛ նյութական կարգավորությամբ: Կարելի է ասել, որ մեր Լուսավորչից, նրա թոռներից եւ թարգմանիչներից հետո հայրապետներից ոչ ոք չեղավ այնպիսի երախտավոր եւ բարերար Սուրբ Աթոռին եւ հայոց ազգին, ինչպես նա» (Սիմեոն Երեւանցի, «Ջամբռ»):

Մովսես Տաթեւացու բարեգործություններն իր կյանքից հետո շարունակեցին աշակերտները, որոնցից ամենաականավորն Փիլիպոս Աղբակեցին էր, որը եւ ժառանգեց իր ուսուցչի առաքինությունները, հետո նաեւ, Մովսես Տաթեւացու առաջարկով, հայրապետական աթոռը:

Անանիայի անապատում ապրեց նաեւ արտաքին փիլիսոփայության վարդապետ Մելքիսեթ Վժանեցին: Անանիայի անապատի Մելքիսեթ Վժանեցու վանական դպրոցի աշակերտներից ճանաչում գտավ նաեւ Ոսկան Երեւանցին:

Այս անապատում իր ուսումն է ստացել նաեւ Սիմեոն Երեւանցի բազմաշխատ կաթողիկոսը: 17-րդ դարում՝ հայ գրչության արվեստի վերելքի հետ, Անանիայի անապատը դարձավ գրչության կենտրոն, որտեղ դասավանդվում էին աստվածաբանություն, գրչություն, արվեստ եւ քերականություն:

Անշուշտ, Սբ. Անանիա առաքյալի մասունքներից եկած աստվածային զորության եւ օրհնության շնորհիվ էր, որ հիմնված անապատն այսչափ մեծ դեր ու նշանակություն ունեցավ Հայ եկեղեցու պատմության մեջ: Անանիա առաքյալը Քրիստոսի 72 աշակերտներից մեկն էր, որ համարվում էր նաեւ սուրբ առաքյալներ Պետրոսի եւ Անդրեի աշակերտը: Նա հավատի վեմի կողմից ձեռնադրվեց Դամասկոսի եպիսկոպոս: Ենթադրվում է, որ այն եղել է Անանիայի ծննդավայրը: Ահա թե ինչ է ասվում նրա մասին «Լիակատար վարք սրբոց»-ում. «Անանիան մարմնով փառահեղ էր, հեզ եւ սրտով հանդարտ, լի՝ Աստծո հոգով, խոսքով հարուստ, գործում զվարթ»:

«Գործք առաքելոց»-ում տրվում է նրա կատարյալ գովքը, թե ինչպես Տերը երեւաց նրան եւ մտերմաբար պատվիրեց գնալ եւ գտնել Դամասկոս եկած Սողոսին եւ մկրտել ընտրյալ այդ անոթին, որը տեսնելով տեսիլքում Անանիայի կերպարանքը՝ սպասում էր նրա գալստյանը, որպեսզի սա բժշկի իրեն հոգու եւ մարմնի կուրությունից: Թեպետ սուրբ Անանիա առաքյալի աթոռը Դամասկոսում էր, որտեղ կային ոչ սակավ աշակերտներ ու հավատացյալներ, նա հաճախ Ավետարանը քարոզում էր ասորիների եւ պաղեստինցիների երկրի շրջակայքում: Եվ քարոզչության ժամանակ էլ կռապաշտների կողմից ահավոր տանջանքներ կրելով՝ քարկոծվեց եւ փոխադրվեց ի Քրիստոս:

Հետագայում նրա սուրբ նշխարները բերվեցին Հայաստան եւ ամփոփվեցին Երեւանում: Նրա շիրմի վրա դեռ վաղեմի ժամանակներից կանգնեցված է մի մատուռ, որ կոչվեց Անանիայի դամբարան եւ դարձավ ուխտատեղի, ապա վանք, եւ սա էլ կոչվեց Անանիայի անապատ: Այդ մասին պատմում են Թովմա Մեծոփեցին, Առաքել Դավրիժեցին, Ղեւոնդ Ալիշանը, Մաղաքիա Օրմանյանը եւ այլք:

Տերն Անանիա առաքյալին օժտել էր բազում շնորհներով՝ նաեւ հրաշագործությամբ: Նրա սրբասուն նշխարներն էլ իրենց մեջ կրում են սքանչելագործ զորություն:

Երբ ոտք ենք դնում Սբ. Զորավոր Աստվածածին եկեղեցու շեմին, ներքուստ լսում ենք Տիրոջ խոսքը, որ ասաց Մովսեսին. «Կոշիկներդ հանի՛ր քո ոտքերից, որովհետեւ այն վայրը, ուր կանգնած ես դու, սուրբ հող է» (Ելք Գ 5):

Տա Աստված, որ մեր ազգը նորից ճշմարտապես Քրիստոսին դառնա, եւ հողը սրբվի մեր ոտքերի տակ, եւ ամենուր հնչի Տիրոջ խոսքը. «Հանի՛ր կոշիկներդ, այս հողը սուրբ է»:

Ալվարդ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ
Վ. Թեքեյանի անվ. թիվ 92 դպրոց-վարժարանի
Հայ եկեղեցու պատմության ուսուցչուհի

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ՄԱՏՅԱՆԸ

Սուրբ Գրքի հիմնական բովանդակությունը

«Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են Իմ մասին» (Հովհ. Ե 39):

Աստվածաշունչ Մատյանը, բազմաժանր ու տարաբնույթ գրքերի ժողովածու լինելով հանդերձ, արծարծված թեմաների հարստությամբ եւ բազմառարկայնությամբ՝ մեր առջեւ հառնում է իբրեւ բովանդակությամբ կուռ եւ միասնական ամբողջություն, որն արդյունք է միեւնույն մեսիական գաղափարի հետեւողական զարգացման: Այս միասնության առանցքը՝ կենտրոնական գաղափարը, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու մասին վարդապետությունն է: Առանց քրիստոնեական ուղղափառ տեսակետի այս ըմբռնման՝ սրբազան պատմության նույնիսկ կարեւորագույն իրադարձություններն ու իրողությունները դժվար հասկանալի, անգամ անըմբռնելի են՝ սահմանափակված տեղի եւ ժամանակի մեջ, մինչդեռ նրանք տիեզերական եւ համամարդկային խորհուրդ ունեն եւ բոլոր ազգերի ու սերունդների համար են:

Այլ կերպ ասած՝ Հիսուս Քրիստոսը, իբրեւ Սուրբ Գրքի ալֆա եւ օմեգա, այն անկյունաքարն է, որի հիմքի վրա սրբազան մարգարեների եւ առաքյալների միջոցով բարձրանում է մեր փրկության կառույցը:

Ս. Գրքի երկու մասերի՝ Հին ու Նոր Կտակարանների բաժանումը, որը սկզբնավորվել է վաղ եկեղեցում, պայմանավորված է մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի նկատմամբ դիրքորոշումով: Այն սրբազան Գրքերը, ուր Փրկչի գալուստն ու առաքելությունը կանխանշված են բազմաթիվ մարգարեություններում, նախօրինակներում եւ խորհրդանիշներում, եւ որոնց նպատակը մարդկության նախապատրաստությունն էր Նրան ընդունելու, ընդգրկվեցին Հին Կտակարանի մեջ: Իսկ այն գրքերը, որոնք նկարագրում եւ աստվածաբանական առումով բացատրում են Փրկչի տնօրինությունները, կազմեցին Նոր Կտակարանը:

Ինքը՝ Փրկիչը, բազմիցս հաստատում է այս ճշմարտությունը. «...որովհետեւ եթե դուք հավատայիք Մովսեսին, կհավատայիք այդ դեպքում ուրեմն եւ Ինձ, քանի որ նա հենց Իմ մասին է գրել» (Հովհ. Ե 46), «Եվ սկսած Մովսեսից ու բոլոր մարգարեներից՝ մեկնում էր նրանց այն բոլորը, ինչ գրված է Իր մասին բոլոր Գրքերում» (Ղուկ. ԻԴ 27, տես նաեւ Ղուկ. ԻԴ 44, Հովհ. Ե 39 եւ այլն): Նույնիսկ խաչի վրա տառապանքների մեջ Նա արտասանեց. «Ամեն ինչ կատարված է» (Հովհ. ԺԹ 30), այսինքն՝ այն, ինչ վաղուց կանխասվել էր Իր առաքելության մասին:

Նոր Կտակարանում չկա Փրկչի կյանքի, չարչարանքների, քավչարար մահվան, վարդապետության վերաբերյալ նույնիսկ աննշան մանրամասնություն, որը Հին Կտակարանում նախանշված չլիներ: Ս. Աթանաս Ալեքսանդրացին գրում է, որ Հին Կտակարանը շարադրված է միասնական Հոգով եւ Փրկչի մասին է: Ընդ որում՝ մարգարեությունները ոչ միայն կանխասում, մարդկությանը նախապատրաստում ու հուսադրում են գալիք փրկությամբ, այլեւ հաճախ լրացնելով՝ լույս են սփռում նորկտակարանյան այս կամ այն իրադարձության վրա: Այսպես. Եսայի մարգարեի գրքի ԾԳ գլուխը ոչ միայն պարզաբանում է Քրիստոսի չարչարանքների ու քավչարար մահվան խորհուրդը, այլեւ բացատրում Հովհաննես Մկրտչի խոսքը. «Ահա Գառն Աստծու...» (Հովհ. Ա 29):

Մարգարեությունների շղթան սկսվում է Ադամով (որն այդ իսկ պատճառով կոչված է նախաավետարան) եւ հասնում մինչեւ Հովհաննես Մկրտչի հայրը՝ Զաքարիան: Ավետարանիչներն ու առաքյալներն այնքան հաճախ են հղումներ անում Հին Կտակարանին՝ լիաձեռն քաղելով մեսիական մարգարեություններից, որ նույնիսկ մշակում են հատուկ բանաձեւեր. «Սակայն այս ամենը եղավ, որպեսզի կատարվի, ինչ որ Տիրոջ կողմից ասվել էր մարգարեի բերանով», «Կատարվեցին գրվածքները» եւ այլն:

Անդրադառնանք նախօրինակների պարագային: Նախօրինակ են կոչվում այն անձինք, պատմական իրադարձությունները եւ առարկաները, որոնք, բացի իրենց ժամանակներում իրողություն լինելուց, խորհրդավորապես վերաբերում են ապագային եւ արտահայտում կամ կանխանշում են մեսիական որեւէ հատկանիշ: Օրինակ. Ինքը՝ Քրիստոսը, նշում է անապատում Մովսեսի հրամանով բարձրացված պղնձե օձի (Հովհ. Գ 14), Հովնանի՝ կետի փորում երեք օր ու գիշեր գտնվելու (Մատթ. ԺԲ 40) Իր նախօրինակ լինելը:

Իսահակի զոհաբերության տարվելը իր հոր՝ Աբրահամի կողմից նույնպես նախօրինակ եւ կանխաասացություն էր Փրկչի մասին, Ով երկու հազար տարի անց Իր Երկնային Հոր կողմից տարվեց խաչվելու՝ հանուն մարդկանց մեղքերի թողության: Ինչպես Իսահակն էր անտրտունջ իր մեջքին տանում ողջակիզության փայտը, այնպես էլ Փրկիչը՝ խաչափայտը: Մեծ է Իսահակի զոհաբերության տարվելու խորհուրդը. Աստված, փորձելով Աբրահամի հավատը, Իր Որդուն, սակայն, չխնայեց եւ մարդկության համար մատնեց մահվան: Իսկ Աբրահամին խոստացավ. «Քանի որ դու արեցիր այդ բանը՝ Ինձ համար չխնայեցիր քո սիրելի որդուն, անչափ պիտի օրհնեմ քեզ... եւ բազմացնեմ քո սերունդը... քո սերնդի շնորհիվ պիտի օրհնվեն աշխարհի բոլոր ազգերը» (Ծննդ. ԻԲ 16-18), որը եւ իրականացավ Քրիստոսով:

Փրկչի նախօրինակներն են Ադամը, Նոյը, Մելքիսեդեկը, Մովսեսը, Հեսուն, Դավիթը, Սողոմոնը, ինչպես եւ քահանայապետերը եւ այլք, մանանան, ամպի սյունը, հինկտակարանյան զոհերը եւ այլն: Պողոս առաքյալը գրում է, որ Հին Կտակարանի բոլոր արարչություններն ու ողջ պաշտամունքը «գալիք բաների ստվերներն են. բուն մարմինը Քրիստոսն է» (Կող. Բ 17):

Իսկ Մատթեոսի (Ա 1-16) եւ Ղուկասի (Գ 23-38) Ավետարաններում Հիսուսի ազգաբանությունը ոչ այլ ինչ է, քան բովանդակ հինկտակարանյան պատմության համառոտագրություն:

Շարունակելի

Գրիգոր ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ՈՐԴՈՒ ՆՇԱՆԸ

«Եվ ապա երկնքի վրա մարդու Որդու նշանը պիտի երեւա, ու այդ ժամանակ երկրի բոլոր ազգերը լացուկոծ պիտի անեն եւ պիտի տեսնեն մարդու Որդուն, որ գալիս է երկնքի ամպերի վրայով՝ զորությամբ ու բազում փառքով» (Մատթ. ԻԴ 30):

Այսուհետ՝ Հարության օրն իր ողջ փառքով երեւալու է մեզ Տիրոջ նշանը՝ խաչը: Այդ օրը Տերը պետք է արդարորեն հատուցի բոլորին՝ ըստ իրենց գործերի:

Ի՞նչ է մեզ համար Քրիստոսի խաչը, ի՞նչ խորհուրդ ունի, ինչո՞ւ է այդքան թանկ մեզ համար, եւ, վերջապես, ինչո՞ւ ենք կրում այն:

Քրիստոսի խաչի վրա մահն ընդունելուց եւ հարությունից հետո քսան դար է, ինչ խաչը քրիստոնեության անբաժան խորհրդանիշն է: Դա այն նշանն է, որ առաջնորդում է մարդկանց դեպի Խաչյալի հավատը: Խաչը հաշտության նշանն է մեր եւ Աստծու միջեւ (Կողոս. Ա 20), քանի որ խաչի մահով Հիսուսը մեզ համար բացեց երկինքը, որ մինչ այդ փակ էր այն օրից, ինչ նախաստեղծները ճաշակեցին արգելված պտուղը, եւ մահն աշխարհ մտավ: *«Այն կենաց ծառ է բոլոր նրանց համար, ովքեր ապավինում են նրան եւ վստահությամբ հենվում նրա վրա, ինչպես Տիրոջ»* (Առակ. Գ 18):

Ինչո՞ւ ենք պարծենում Քրիստոսի խաչով, ինչո՞ւ խաչը, որ նախկինում մահվան ու անարգանքի գործիք էր, հանկարծ վերափոխվեց ու դարձավ կյանքի գործիք ու կենաց ծառ:

Քառաթեւ խաչի վրա Իր պատարագումով Քրիստոսը սրբագործեց այն եւ Իր կենարար արյամբ խաչը մեզ համար կենաց ու օրհնության միջոց դարձրեց: Իր իսկ մահով Նա անխզելիորեն կապեց Աստծու սերը աշխարհին՝ կամրջելով մարդու եւ Աստծու միջեւ եղած անդունդը:

Քրիստոսի հարությամբ խաչը դարձավ նաեւ հավիտենական կյանքին հասնելու միջոց: Եվ որովհետեւ փայտի միջոցով հաղթեց մարդուն, իրավամբ նույն փայտով էլ Տերը հաղթեց մեզ հաղթողին՝ Նրան, Ով մահվան իշխանություն ուներ...

Ինչպես Գր. Տաթեւացին է ասում. *«Մարդն ընկավ ու մեռավ ծառի ու նրա պտղի պատճառով»*, ուստի արդարացի էր, որ նա փայտով էլ կանգնեցվեր ու կենդանացվեր: Եվ քանի որ այս ամենը

Տերը խաչով հաստատեց մեր մեջ, ուստի այն սրբության ու փրկության միջոց եղավ մեզ համար:

Աստված աշխարհի ստեղծման ժամանակ կենաց ծառը տնկեց Եդեմում, որից Ադամը զրկվեց իր մեղքի պատճառով՝ իսկ վերջին ժամանակներում Տերը երկրում հաստատեց կենաց ծառը՝ նրա վրա պատարագելով անմահության պտղին, որ է Հիսուս Քրիստոսը՝ Հայր Աստծուց ծնվածը, որ խաչ բարձրանալով, ի զարմանս Իր մերձավորագույն հետեւորդների, հրաժարվեց զերծ մնալուց չարչարանքից ու անարգանքից:

Ինչպես Պողոս առաքյալն է ասում, ուրիշ ի՞նչ բանով պիտի հպարտանանք, եթե ոչ Քրիստոսի խաչով: Նրանն է խաչը, եւ Նա՝ խաչինը:

«Այս է հանգստավայրն իմ հավիտյանս հավիտենից. այստեղ պիտի բնակվեմ, քանզի հավանեցի սա» (Սաղմ. ՃԼԱ 14),- ասում է Տերը:

Տեսնելով խաչը՝ նրանից անբաժան ենք ճանաչում Խաչվածին, գիտակցում ենք, որ մենք եւս կրում ենք մեր մեջ մահն ու անմահությունը: Քրիստոսը միացավ խաչին՝ տալով մեզ այն՝ որպես սրբության միջոց՝ ընդդեմ դեւերի, մեղքերի, հիվանդությունների եւ այլ պղծությունների, եւ ովքեր հավատով մերձենում են սուրբ խաչին, նրա միջոցով սրբվում են այս ամենից:

Ինչո՞ւ ենք կրում Քրիստոսի ամենահաղթ խաչը, քանզի հույսով ու սրտով հավատում ենք, որ այն, որ մեծ զորությամբ հաղթեց մեր թշնամուն, մեզ եւս կզորացնի, հեռու կպահի չարի իշխանությունից եւ ապավեն կլինի:

Խաչի ետեւում կանգնածներս տեսնում ենք ոչ թե աստվածային դատաստանը, այլ նրա ողորմածությունն ու գթառատությունը: Մերձենալով խաչին՝ միանում ենք Քրիստոսին, անմահանում Հոգով, եւ չարն այլեւս անզոր է գայթակղեցնելու մեզ, քանզի պարսպապատված ենք խաչով կենարար: Նաեւ խաչի կնիքը մեզ վրա դնելով՝ խաչակնքելով՝ վահան ենք ունենում՝ ընդդեմ սատանայական գայթակղությունների: Խաչի նշանը մեր ճակատին ենք դրոշմում, որովհետեւ միշտ հիշում ենք Խաչյալին ու Նրա փրկարար մահը խաչի վրա, որը եւ անմահության խորհրդանիշը պիտի լինի այսուհետեւ՝ մինչեւ հավիտյան:

Նարինե ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԱՂԱՐԾԻՆԸ ԵՎ 19-ՐԴ ԴԱՐԻ ՆՐԱ ԵՐԱԽՏԱՎՈՐ ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ

Լույս է տեսել Հենրիկ Խառատյանի «Հաղարծինը եւ 19-րդ դարի նրա երախտավոր վանահայրը» գրքույկը՝ նվիրված Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու նվիրյալ սպասավորներից մեկի՝ տեր Պողոս վարդապետ Տեր-Մարգարյանի հավատավոր կյանքին ու եկեղեցաշեն գործունեությանը:

Գրքույկը պատմական փոքրիկ ակնարկով ներկայացնում է Հաղարծին վանքի շուրջ 1000-ամյա պատմությունը, վանական շինությունները եւ 19-րդ դարում նրա նոր զարթոնքը, երբ կամավոր նրա վանահայրը դարձավ Պողոս վարդապետը:

Հաղարծին վանքը վերաբացելու ձգտումով Սուրբ Էջմիածնի միաբան վարդապետը դիմում է Մատթեոս Ա կաթողիկոսին եւ նրա օրհնությամբ հաստատվում անբնակ ու ավերվող վանքում, որը մահմեդական խաշնարածները ծառայեցնում էին իբրեւ ապաստան իրենց անասունների համար: Սկզբում միայնակ, այնուհետեւ օգնականներ գտնելով՝ Պողոս վարդապետը մաքրում ու բարեկարգում է վանքը եւ վերարթնացնում այնտեղ եկեղեցական կյանքը: Ներկայացնելով արխիվային փաստաթղթեր, ժամանակի մամուլի արձագանքները՝ հեղինակն առանձնացնում է նաեւ Պողոս վարդապետի պայքարը վերադարձնելու համար վանապատկան տարածքները: Համառ ու անխոնջ ջանքերով նա հասնում է հաջողության, այդ նպատակին հետամուտ մնալով մինչեւ անգամ Պետերբուրգ:

Խորին հարգանքով ու նրա հիշատակի առջեւ խոնարհումով է խոսում Պողոս վարդապետի մասին գրքի հեղինակը, որ վաստակյալ զինվորական է՝ նպատակ հետապնդելով պատմության մի դրվագի միջոցով զորացնել հայրենասիրական ոգին, սերը ու հավատարմությունը քրիստոնեական մեր սրբությունների ու արժեքների հանդեպ:

Գիրքը նախատեսված է ընթերցողների լայն շրջանակի համար:

Գ. Ա.

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
Հեռախոս՝ (0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 2. 12. 2002 թ.
Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ